

Godišnji Izveštaj o Stanju Životne Sredine na Kosovu

MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
KOSOVSKA AGENCIJA ZA ZAŠTITU SREDINE

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo

Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E MJEDISIT DHE PLANIFIKIMIT HAPËSINOR
MINISTARSTVO SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA
MINISTRY OF ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

AGJENCIA PËR MBROJTJEN E
MJEDISIT TE KOSOVËS

KOSOVSKA AGENCIJA
ZA ZAŠTITU SREDINE

KOSOVO ENVIRONMENTAL
PROTECTION AGENCY

Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu

Priština, 2017

Skraenice

ADC	Austrijska Saradnja za Razvoj
ALPS	Istraivanje o Zagaenju Privrednog Zemljita
AZSK	Agencija za Zaitu (ivotne) Sredine Kosova
ASK	Agencija za Statistike Kosova
EZ	Evropska Zajednica
CLC	Pokrivenost Zemljita po Metodologiji CORINE
ECRAN	Regionalna Mrea Pred-pristupa za (ivotnu) Sredinu i Klimu
EFAS	Evropska Mrea Podizanja Svesti o Poplavama
GHG	Gasovi staklene bate
GIZ	Tehnika nemaka saradnja
HMIK	Hidrometeoroloki Institut Kosova
KIZP	Kosovski Institut za Zaitu Prirode
NIJZK	Nacionalni Institut Javnog Zdravstva Kosova
IPA	Instrument za pred-ulanivanje u EZ
IUCN	Meunarodna Unija za Ouvanje Prirode
EKK	Energetska Korporacija Kosova
KUOK	Kompanija za Upravljanje Otpadom Kosova
RKO	Regionalna Kompanija za Otpad
KTOE	Kilo Ton Oil Equivalent
KRV	Kompanija Regionalnih Vodovoda
MPRR	Ministarstvo Poljoprivrede, umarstva i Ruralnog Razvoja m (MPRR)
MF	Ministarstvo Finansija
MEI	Ministarstvo Evropskog Integrisanja
MSPP	Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja
PM	Prirodni Monument
MTI	Ministarstvo Trgovine i Industrije
MER	Ministarstvo Ekonomskog Razvoja
SZO	Svetska Zdravstvena Organizacija
EO	Ekonomski Operateri
NVO	Nevladina Organizacija
NP	Nacionalni Park
PKDS	Plan Kosova za Delovanje unutar Sredine
LPDS	Lokalni Plan Delovanja unutar Sredine
REC	Regionalni Centar za Sredinu
PR	Prirodne Rezerve
SIDA	vedska Agencija za Meunarodni Razvoj
SKP	Strategija za Klimatske Promene
BTK	Biohemijska Potronja Kiseonika
TC	Termocentrala
TCA	Termocentrala A
TCB	Termocentrala B
AU	Administrativno Uputstvo
UNDP	Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj
UNEP	Program Ujedinjenih Nacija za Sredinu
UNFCCC	Okvirna Konvencija Ujedinjenih Nacija za Klimatske Promene
ZRRUK	Regulativna Kancelarija za Vodovod i Kanalizaciju

Sadržaj

- 1. Uvod**
- 2. Stanje životne sredine i promene u sredini u poređenju sa prethodnim izveštajem**
 - 2.1. Vazduh
 - 2.2. Voda
 - 2.3. Zemljište
 - 2.4. Biološka raznovrsnost (biodiverzitet) i zaštićene zone
 - 2.5. Odpaci
- 3. Sredina i javno zdravstvo**
- 4. Stanje sredine ugroženih zona**
 - 4.1. Zona EKK-a i uticaj na sredinu
 - 4.2. Zona „NewCoFeronikeli“ i uticaj na sredinu
 - 4.3. Zona Sharrcem-a i uticaj na sredinu
 - 4.4. Ostale ugrožene zone
- 5. Iskorišćavanje prirodnih resurca**
- 6. Sprovođenje Strategije i Plana Delovanja za Sredinu**
- 7. Preduzete mere za zaštitu sredine, uspesi proizašli iz preduzetih mera i njihov efekat na ekonomski razvoj**
 - 7.1. Usklađivanje nacionalnog središnjog zakonodavstva sa Smernicama EZ-a
 - 7.2. Inspekcija i kontrolisanje sprovođenja zakona
 - 7.3. Izdavanje dozvola
 - 7.4. Rehabilitacija zemljišta, zagađenih površina i njihovo nadgledanje
 - 7.5. Regulisanje rečnih korita i njihovo pročišćavanje
 - 7.6. Razvoji i stagniranja (smetnje) pri ojačavanju središnjih institucija
- 8. Investicije za zaštitu sredine**
- 9. Reference**
- 10. Dodaci**

1. Uvod

Izrada Izveštaja o Stanju Sredine na Kosovu je osnovana na Zakonu o Zaštiti Sredine¹. Po članu 25 ovog zakona, Vlada Kosova sa predlogom Ministarstva Sredine i Prostornog Planiranja, predstavlja Skupštini Izveštaj o Stanju Sredine. Izveštaj treba da sadrži podatke o:

- stanju sredine i promenama u sredini u poređenju sa prethodnim izveštajem,
- uticaju sredine na zdravlje stanovništva
- stanju ugroženih sredina
- sprovođenju Strategije za Sredinu, Plana Delovanja,
- preduzetim merama za zaštitu sredine,
- iskorišćavanju prirodnih resursa,
- razvoju središnjih institucija
- financiranju sistema za zaštitu sredine.

U skladu sa obavezama i dužnostima vladinih institucija, Agencija Kosova za Zaštitu Sredine je institucija koja izrađuje ovaj dokument. Ovaj godišnji izveštaj predstavlja stanje sredine za 2015 godinu, ali i pređašnji podaci su takođe predstavljani u cilju upoređivanja.

Za izradu izveštaja, AZSK je sakupio podatke o sredini od institucija za nadgledanje, kompanija, operatera, različitih preduzeća, publikacija, izveštaja i ostalih izvora. Sakupljeni podaci su prerađeni u kvalitetne središnje informacije koje su sada predstavljene u ovom izveštaju. Ovi podaci su predstavljani u obliku teksta, tabela, mapi i grafičkih prikaza.

Unatoč maksimalnog angažovanja, ovaj izveštaj je manjkav što je posledica nedostatka podataka u vezi mnogih važnih pitanja, nedostatka integrisanog monitorisanja sredine, zakonske osnove i ostalih institucionalnih i rukovodećih slabosti.

Treba prihvatiti činjenicu da kvalitet izveštavanja zavisi od kvaliteta monitorisanja koje se sprovodi na državnom nivou i nivou organizacije sistema središnjeg informisanja. Znajući da se organizacija ova dva središnja sistema kod nas ne nalazi na željenom nivou, dolazimo do zaključka da nedostatak potpunih podataka i njihova verodostojnost predstavljaju važan pokazatelj stanja sredine na Kosovu.

Cilj ovog izveštaja je informisanje o stanju (životne) sredine na Kosovu, međutim njegovi podaci predstavljaju solidnu osnovu za izradu adekvatnih središnjih politika i

¹ Zakon Br. 03/L-025

za orijentisanje razvoja, planiranja i strateških investicija u sektore koji utiču na sredinu kao što su: ekonomija, industrija, energetika, transport, poljoprivreda i td.

Mi cenimo, vrednujemo i pozdravljamo angažovanje, primedbe i sugestije institucija, stručnjaka i dobronamernika (životne) sredine koji će nam pomoći u toku izrade budućih publikacija u cilju podizanja kvaliteta i njihove verodostojnosti.

2. Stanje sredine i promene u (životnoj) sredini u poređenju s predhodnim izveštajem

2.1. Vazduh

Kvalitet vazduha u ovom izveštaju predstavlja stanje sredine na teritoriji Kosova oslanjajući se na merenja stanica za neprekidno monitorisanje kvaliteta vazduha. Izvor podataka su uglavnom mesečni izveštaji koji predstavljaju podatke koje su zabeležile stanice pod upravom HMIK-a.

Dve od stanica postavljenih u Prištini su reprezentativne za kvalitet vazduha u urbanoj pozadini (Rilindja) i sub-urbanoj pozadini (HMIK), dok ostalih 6 stanica postavljenih u Mitrovici, Drenasu, Peći, Prizrenu, Elez Hanu, Gnjilanu predstavljaju kvalitet vazduha u urbanoj pozadini, a stanica postavljena na Brezovici predstavlja kvalitet vazduha u ruralnoj pozadini. Međutim, 3 stanice industrijske pozadine su postavljene u zoni EKK-a (Kruševo, Palaj i Obilić). (Tabela).

Tabela 1 . Stanice za monitorisanje kvaliteta vazduha

Br.	Naziv stanice za monitorisanje	Znak stanice	Lokacija	Nadležna institucija	Parametri koji se mere	Tip zone
1	HMIK	KS0101	HMIK, Priština	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ , NO _x ,O ₃ ,CO	Urbana pozadina
2	Rilindja	KS0102	Dvorište Rilindje, Priština	HMIK	PM10,PM2.5,O ₃	Urbana pozadina
3	Peć	KS0305	O.Š."Lidhja e Prizrenit"	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ , NO _x ,O ₃ ,CO	Urbana pozadina
4	Prizren	KS0406	Skupština Opštine	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,	Urbana pozadina
5	Brezovica	KS0507	Zona za skijanje	HMIK	PM10,PM2.5,	Urbana pozadina
6	Elez Han	KS0508	O.Š."Ilaz Hallaqi"	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,NO _x ,O ₃ , CO	Urbana/ind pozadina
7	Gnjilane	KS0609	Skupština Opštine	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,NO _x ,O ₃ , CO	Urbana pozadina
8	Drenas	KS0103	Skupština Opštine	HMIK	PM10,PM2.5 ,SO ₂ ,NO _x ,CO	Urbana pozadina
9	Obilić	KS0110	CPM	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,NO _x ,O ₃ , CO	Urbana pozadina
10	Kruševo	KS0111	Osnovna škola	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,NO _x ,O ₃ , CO	Industrijska pozadina
11	Palaj	KS0112	Kosova Mont	HMIK	PM10,PM2.5,SO ₂ ,NO _x ,O ₃ , CO	Industrijska pozadina
12	Mitrovica	KS0204	Meteorološka stanica	HMIK	CO,O ₃ ,PM10,PM2.5	Urbana pozadina

Izveštaj sadrži prosečne mesečne vrednosti rezultata sistema monitorisanja kvaliteta vazduha u stanicama nacionalne mreže. Treba napomenuti da nije bilo neprekidnih podataka iz nekoliko stanica monitorisanja i ovo otežava opštu procenu stanja vadauha. Ova činjenica i ostali nedostaci nisu objekat razmatranja ovog izveštaja, tako da su analizirani oni podaci koji su bili na raspolaganju. Norme kvaliteta vazduha na osnovu kojih je urađena procena su osnovane na Administrativnom Uputstvu Br.02/2011 (Tabela 2).

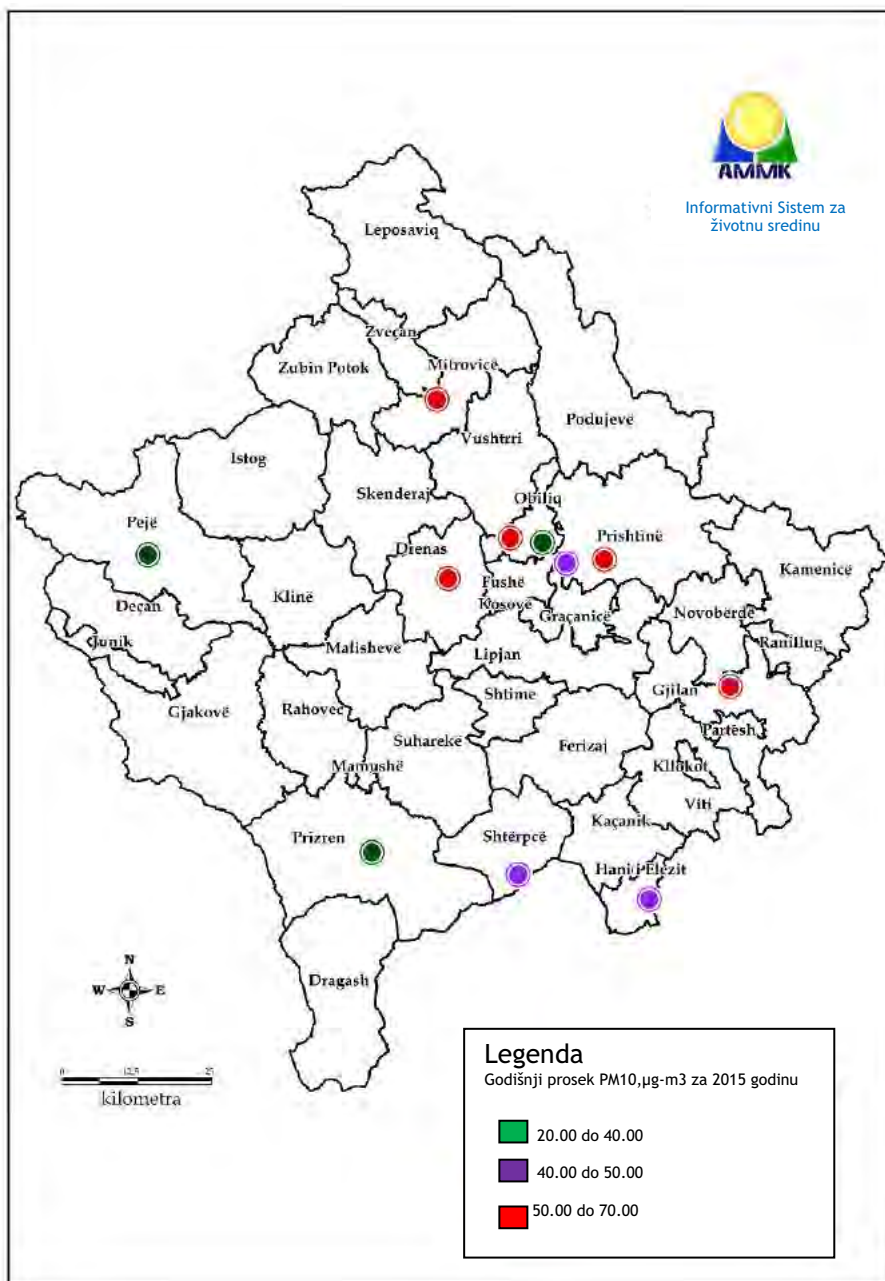
Tabela 2. Norme kvaliteta vazduha prema Administrativnom Uputstvu Br.02/2011.

Parametar	Granične vrednosti	Merna jedinica	Granična vrednost $\mu\text{g}/\text{m}^3$	Dozvoljena prekoračenja u godini
NO ₂	Granična vrednost za 1 h, za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	200	18
	Granična godišnja vrednost za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	40	Nije predviđeno
	Granične godišnje vrednosti za zaštitu vegetacije	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	30	Nije predviđeno
SO ₂	Granična vrednost za 1 h, u cilju zaštite ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	350	24
	Granična vrednost za 24 h za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	125	3
CO	Granična vrednost za dnevni prosek osmočasovne maksimalne za zaštitu ljudskog zdravlja	mg/m^3	10	Nije predviđeno
PM ₁₀	Granična vrednost za 24 h za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	50	35
	Granična godišnja vrednost za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	40	Nije predviđeno
PM _{2.5}	Granična godišnja vrednost za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	25	Nije predviđeno
O ₃	Dugoročni objektiv za zaštitu ljudskog zdravlja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	120	Nije predviđeno
	Prag informisanja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	180	Nije predviđeno
	Prag alarmiranja	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	240	Nije predviđeno

Prema merenjima stanica mreže za monitorisanje vazduha za 2015 godinu je primetno zagađenje prašine koje se pojavljuje u obliku PM₁₀ i PM_{2.5}, dok ostali parametri ne prelaze Maksimalnu Dozvoljenu Vrednost (MDV)

Ističu se stanice monitorisanja u Obiliću sa 90 dana prekoračenja MDV-a u godini, Gnjilane sa 75, Priština HMIK sa 74, Priština -Rilindja sa 66, Drenas sa 61 i Elez

Han sa 45 dana prekoračenja u poređenju sa 35 dana koliko je ustvari dozvoljeno prema Administrativnom Uputstvu Br. 02/2011 za norme kvaliteta vazduha (vidi mapu i Figuru 1 i 2). Za ostale parametre nisu zabeležena prekoračenja (figura 3, 4, 5 i 6).

Mapa indeksa kvaliteta vazduha (Godišnji posek PM10 po stanicama za monitorisanje)

Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu

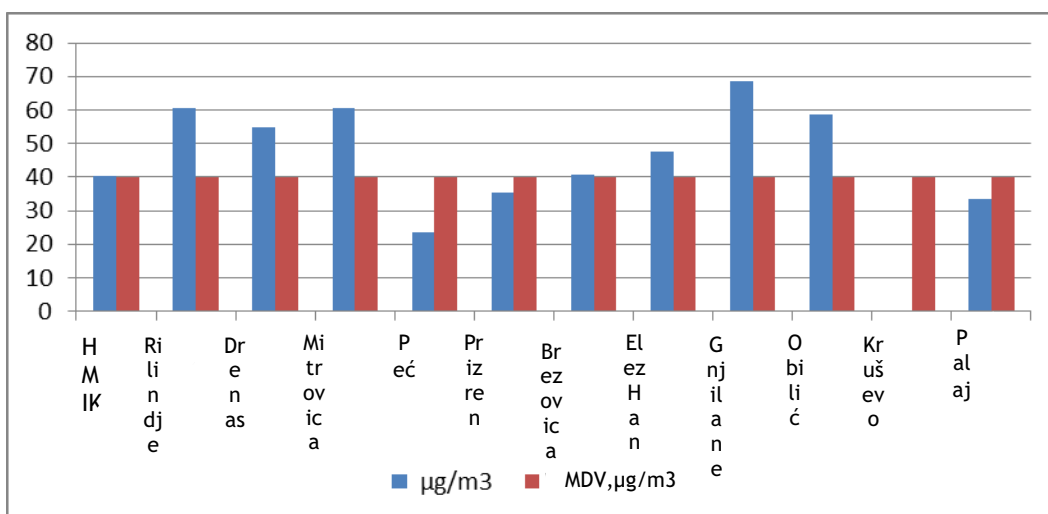

Figura 1. Godišnji prosek PM10 za 2015 godinu

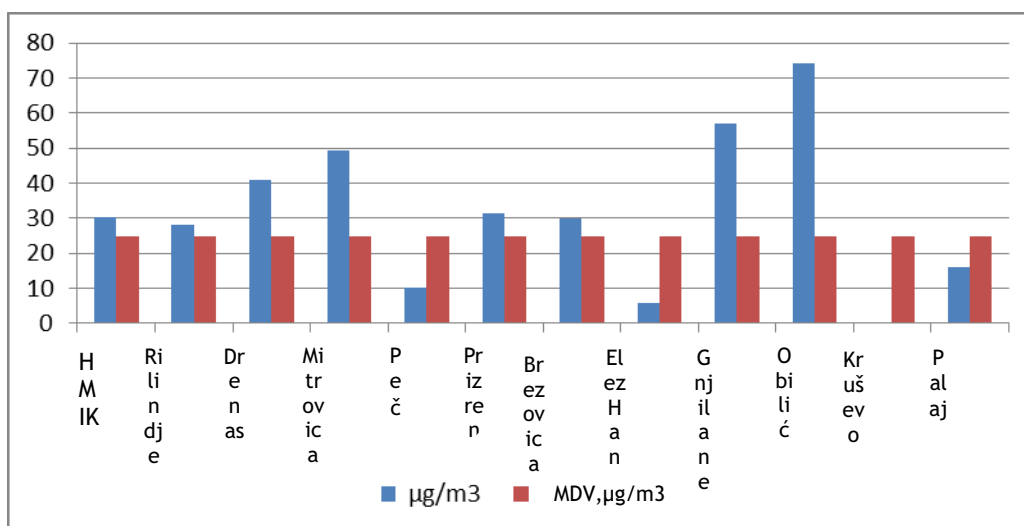

Figura 2. Godišnji prosek PM2.5 za 2015 godinu

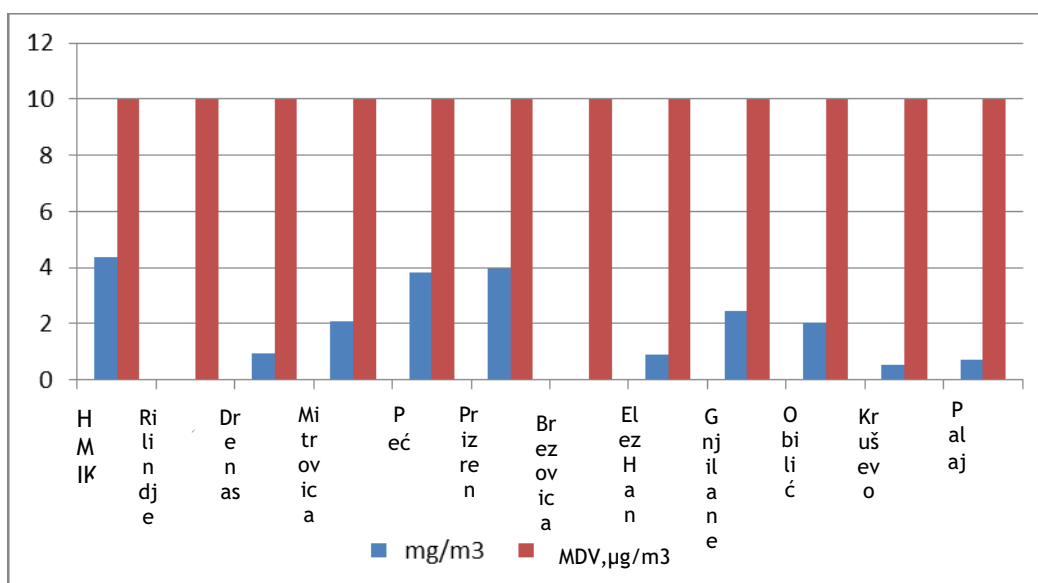

Figura 3. Godišnji prosek SO2 za 2015 godinu

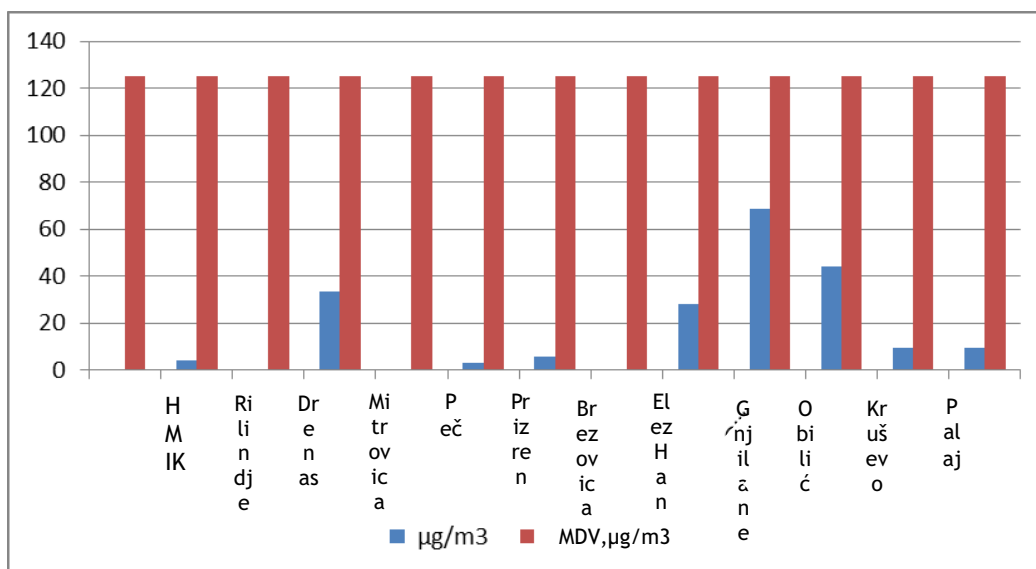

Figura 4. Godišnji prosek CO za 2015 godinu

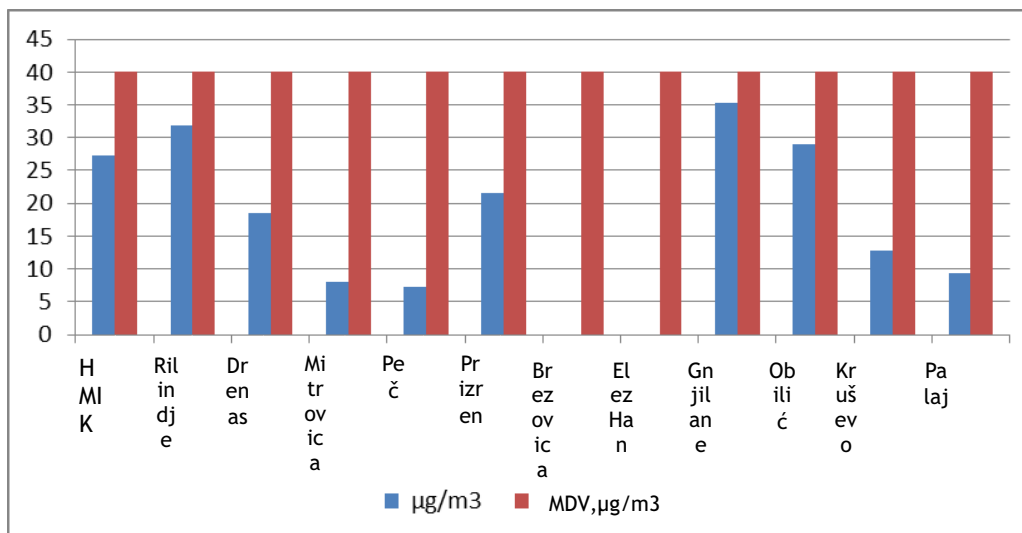

Figura 5. Godišnji prosek NO₂ za 2015 godinu

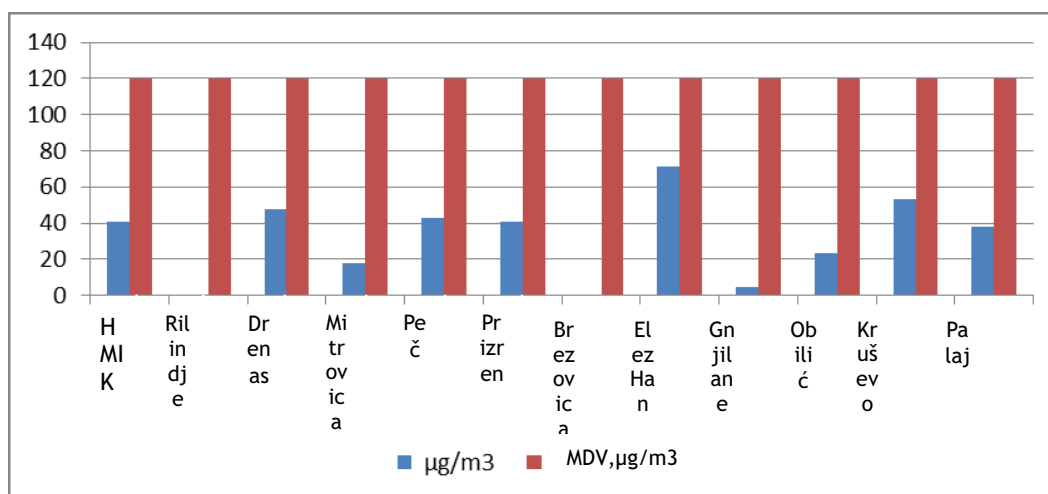

Figura 6. Godišnji prosek Ozona za 2015 godinu
Agencija za Zaštitu Sredine Kosova/ AZSK

Detaljni podaci za parametre kvaliteta vazduha po mesecima 2015 godine su predstavljani u **dodatku 1** ovog izveštaja i u Izveštaju Stanja Vazduha na Kosovu za 2015 godinu kojeg možete naći na web-stranici ammk-rks.net.

U poređenju sa 2014 godinom se ne primećuje razlika u kvalitetu vazduha. Isto kao i u toku 2015 i 2014 godine, prekoračenja su primećena samo za parametre PM10 i PM2.5, i to u stanicama za monitorisanje u Prištini (Rilindja), Obliču, Palaj, Kruševu, Prizrenu i Gnjilanu za PM10, a u stanicama u Kruševu, Prizrenu i Gnjilanu za parametar PM 2.5. Više informacija o stanju vazduha za 2013-2014 godinu možete naći u Izveštaju o Stanju Vazduha na Kosovu za godinu 2013-2014 na web stranici ammk-rks.net.

Praćenje PM10 u zraku i određivanje teških metala u PM10 u području Drenas, oktobar 2015. - mart 2016

Praćenje PM10 u Drenas je realizovano kroz projekt u finaciranju od UNDP da podrži pružanje podataka na nivou zagađenosti vazduha u Drenas području, odnosno na području fabrike Ferronikel. Cilj projekta bio je da se skrene reprezentativni podaci o koncentraciji čestica suspendovanih u vazduhu veličine manjih od 10 mikrometara (um) (PM10) i koncentracije teških metala u ovih čestica (PM), u području Drenas i evaluacija podataka i identifikacija utecaja potencijalnih zagađenja u odnosu sa standardima Evropske Unije za kvalitetu vazduha prema Direktivi EU 2008/50 / EC.

Uzorkovanje je obavljeno u period od 24 sata, što znači da je filter bio izložen za 24 sata na. Uzorci su prikupljeni na sljedećim lokacijama: Gllobar, Ćikatovë e re, Ćikatovë e vjeter, i u blizini fabrike Feronikla. Uzorkovanje je obavljeno u periodu od oktobra 2015- mart 2016. U ovom periodu ukupno 103 uzoraka su uzeti.

Lokacije uzorkovanja su izabrali u stambenim poversine, naselena u koji se nalazi u neposrednoj blizini fabrike Feronikla i smatraju se reprezentativnim za procenu utecaja postrojenja na kvalitet vazduha u Drenas. **Metodologija-** za mjerenje koncentracije PM10 u vazduhu je uzet uređaj koji se koristi Airmetrics MiniVolTM Tactical Air Sampler (TAS). Određivanje koncentracija suspendovanih čestica u vazduhu (PM10) se vršio u laboratoriji Kosova Hidrometeorološkog Zavoda (KHI), dok je određivanje koncentracije teških metala se vršio u laboratoriji, Centar za Ekotoksikološka ispitivanja - CETI, u Podgorici.

Results- Slika 7 prikazuje prosečnu koncentraciju PM u 24 h po mjesecima, gde treba naglasiti da u mnogim slučajevima su premašile dozvoljenih vrijednosti, a maksimalne vrijednosti zabilježene su u novembru 2015. godine.

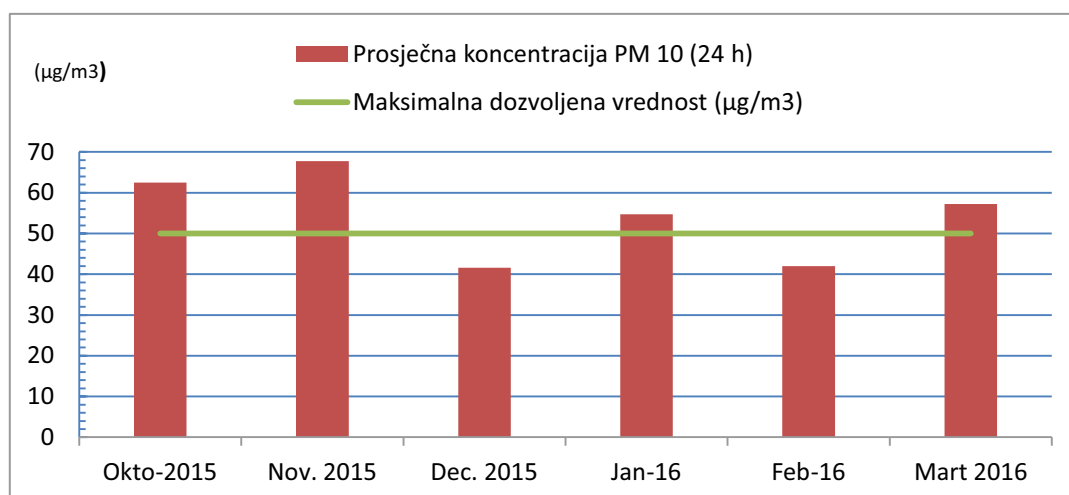

Figura 6. Prosječna koncentracija PM 10 u 24 h po mesecima

Ako se uporede vrednosti na uzorkovanja na lokacijama Slika 8 vidimo da je prosečna vrednost koncentracije PM10 za period oktobar 2015 marta 2016 za Gllobar, Çikatovë e Vjeter i Lokacija Ferronikel je u dozvoljenim granicama, dok se u lokaciju Çikatovë e Re, je registriran blagi višak, gde je prosečna vrednost za period od 6 meseci zabeležen 51.67 g / m³.

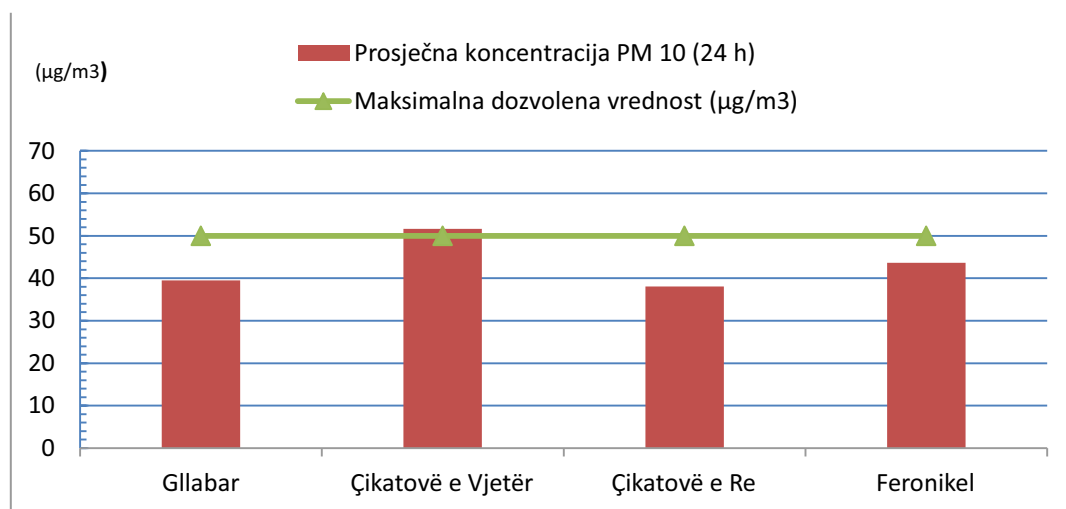

Figura 8. Prosječna koncentracija PM 10 po lokacijama uzorkovanja

Što se tiče koncentracije teških metala u PM10 analizirane su metali Arsen (As), Kadmij (Cd), Hrom (Chr), Bakar (Cu), živa (Hg), Nikal (Ni), Olovo (Pb), Cink (Zn) i željezo (Fe). Prema rezultatima analize filtera su registrovana prelaze dozvoljenim vrednosti (20 g / m³) samo za metal Nikl (Ni), u 12 slučajeva, uglavnom tokom meseca Oktobra, Novembra i Decembra 2015. godine u četiri lokacije uzorkovanja (Çikatovë e vjeter, Çikatovë e re, naslejele Feronikl i Gllobar)².

² UNDP / IHMK "Monitoring PM10 u vazduh i određivanje teških metala u PM10 u području Drenas, oktobar 2015. - mart 2016".

U cilju poboljšanja kvaliteta vazduha i njegove zaštite od zagađenja kao i u cilju poboljšanja monitorisanja i izveštavanja o kvalitetu vazduha se preporučuje da:

- Se sprovede Strategija Plana Delovanja za Kvalitet vazduha;
- Se ostvare specifični projekti u cilju poboljšanja kvaliteta vazduha;
- Se kompletira popis emisija i izvora zagađivača vazduha;
- Se u potpunosti funkcionalise nacionalni sistem za monitorisanje kvaliteta vazduha u cilju poboljšanja sakupljanja, prerade i izveštavanja podataka o kvalitetu vazduha;
- Se primeni online (u realnom vremenu) sistem izveštavanja podataka o kvalitetu vazduha;
- Se pojačaju tehnički i institucionalni kapaciteti za održavanje mreže monitorisanja kvaliteta vazduha, servisiranje i kalibracija opreme kao i da se uradi akreditovanje laboratorije za kvalitet vazduha;
- Se poboljša saradnja između institucija za monitorisanje i operatera a pogotovo u procesu toka informacija, prerade, njihovog izveštavanja i efikasnijeg informisanja javnosti o kvalitetu vazduha.

2.2. Voda

I na Kosovu, kao i u mnogim drugim zemljama sveta, zdravlje čoveka i ispunjavanje njegovih potreba je sve ugroženije zbog nedostataka čiste vode. Zaštita i monitorisanje kvaliteta vodenih resursa je jedan od najvećih središnjih izazova našeg društva. Industrijski razvoj, urbanizam, intenzivna poljoprivreda su samo neki od faktora koji utiču na zagađenje voda. Uprkos neprekidnom angažovanju, nekontrolisano iskorišćavanje vodenih resursa i oštećivanje rečnih korita i dalje ostaje jedan od oblika degradacije naših vodenih resursa.

Pritisци u vodama se pojavljuju uglavnom kao posledica porasta zapremine voda koje su ispuštene bez prethodnog adekvatnog fizičke, hemijske i biološke prerade. Sve ovo utiče na to da u vodenim telima dolazi do porasta vrednosti fizičkih, hemijskih i mikrobioloških parametara. Takođe, brojni uticaji dolaze i od atmosferskih padavina: gasovi u vazduhu (NO_x, SO₂, CO₂ itd.) u toku atmosferskih padavina formiraju kisele kiše koje direktno utiču na porast kiselosti u vodama. Ostali pritisci koji se pojavljuju kao posledica padavina su ispiranje poljoprivrednih zemljišta i ostalih zagađivačkih površina, pri čemu dolazi do porasta lebdećih neorganskih materija (fertilizatori -N, P, K, NH₄⁺ itd.) i onih organskih (PAH, PCB, Herbicida itd.). Između ostalih najvećih pritisaka na vodena tela su industrijska ispuštanja raznih delatnosti.

Monitorisanje rečnih voda na teritoriji Republike Kosova vrši Hidrometeorološki Institut Kosova. Kvalitet ovih reka se određuje na osnovu fizičko-hemijskih analiza i teških metala. Mreža monitorisanja ima ukupno 54 mesta za uzimanje uzoraka (stanica monitorisanja). Fizički parametri koji se ustvari nadgledaju su 10 fizičkih parametara (mere se 11 puta godišnje), 39 hemijskih parametara (mere se 11 puta godišnje) i 8 teških metala (mere se 2 puta godišnje).

U **oddatku 2 i 3 izveštaja** su predstavljene stanice monitorisanja reka, parametri koji se nadgledaju i učestalost merenja.

U ovom izveštaju smo stanje reka predstavili po sledećim pokazateljima/parametrima: Iskorišćeni Kiseonik/ mg/l; Ukupni organski ugljenik/ mg/l C; Biohemijsko iskorišćavanje kiseonika/ mg/l O₂ (SHBO₅); Hemijsko iskorišćavanje kiseonika/ mg/l O₂ (HIO); Ukupan fosfor/ mg/l P i Ukupne lebdeće materije/ mg/L (ULM). Predstavljene vrednosti na grafikonu su prosečne vrednosti iz 2015 godine.

Parametri kao: Iskorišćeni kiseonik (O₂), biohemijski iskorišćeni kiseonik za 5 dana (BIK₅), hemijsko iskorišćavanje kiseonika (HIK) pokazuje nivo organske i bakteriološke zagađenosti vode koji ulazi u grupu parametara za koje se očekuje da imaju pritiske od gore navedenih pojava. Međutim, prisustvo fosfora (P_{tot}) prouzrokuje eutrofikaciju u vodama.

Sliv Belog Drina - u ovom slivu odabir je pao na dve reke: Beli Drim, gde se kao vrednost povišenog godišnjeg proseka predstavlja hemijsko iskorišćavanje kiseonika/ mg/ 1 O₂ (HIK), dok reka Erenik rezultira povećanjem vrednosti godišnjeg proseka parametara ukupnih lebdećih materija/ mg/L (ULM). (fig. 9)

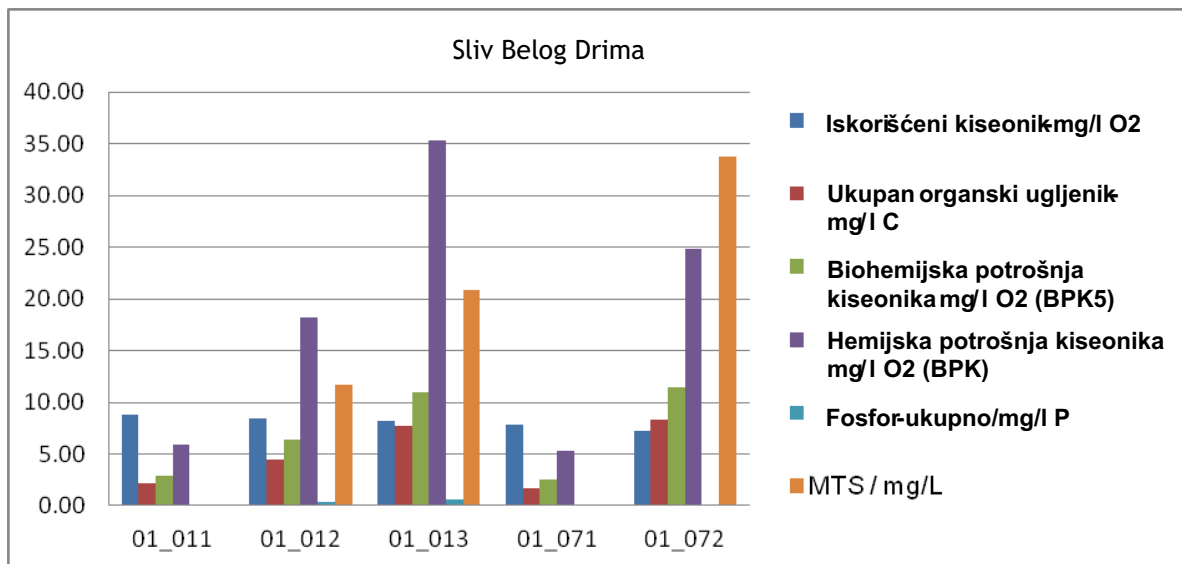

Figura 9: Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta rečnih voda –HMIK 2015 (Sliv Belog Drima)

Sliv Ibra - u ovom slivu su odabrane ove reke: Ibar, Sitnica, Prištevka, Gračanka i Drenica (figura 2.), gde se primećuje da reka Prištevka/ Bresje, skoro sa svim predstavljenim parametrima pokazuje povišene vrednosti pošto se reka pruža duž najnaseljenije zone i zahvata i industrijske zone (fig 10).

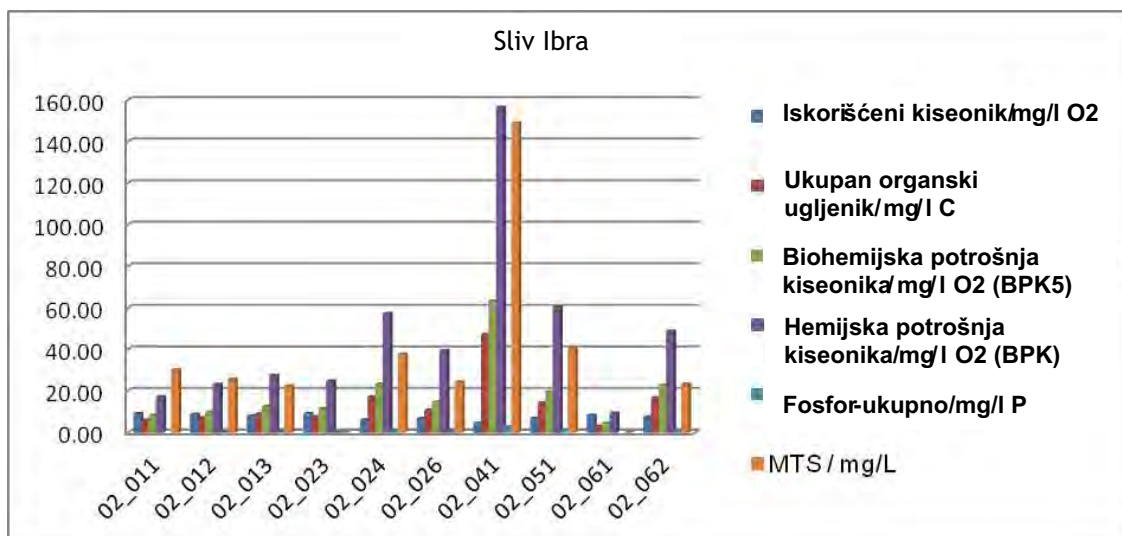

Figura 10: Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta voda u rekama- HMIK 2015 (Sliv Ibra)

Sliv Binačke Morave i Lepenca- u slivu Binačke Morave je odabrana reka Binačka Morava sa ukupno četiri stanice za monitorisanje (figura 3), gde je skoro u svim njenim stanicama za monitorisanje primećeno povišenje ovih šest parametara. Dok su u Slivu Lepenca odabrane dve reke; Lepenac i Nerodimka. (fig 11)

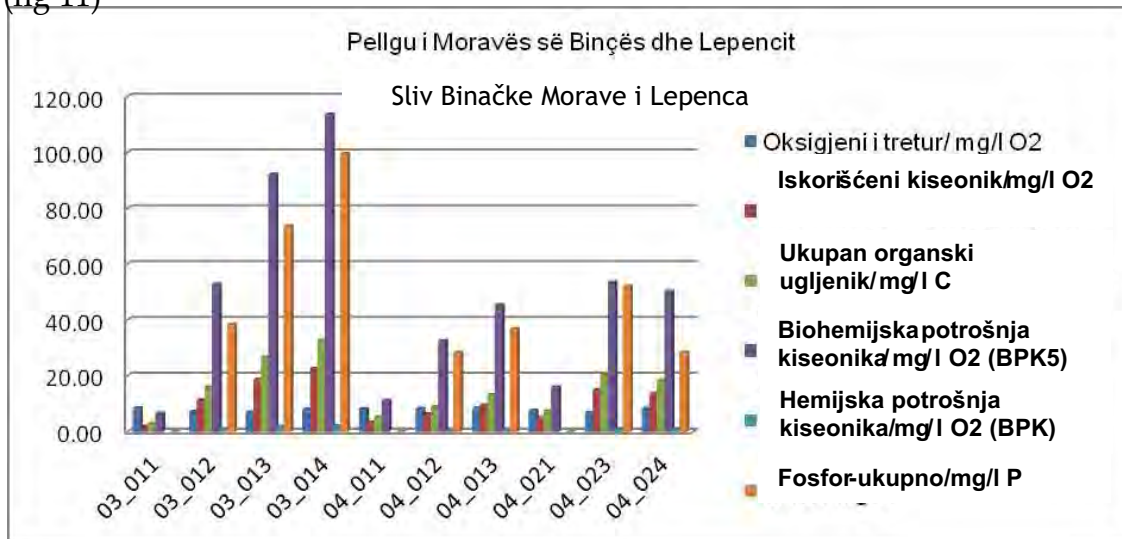

Figura 11: Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta rečnih voda-HMIK 2015 (Sliv Binačke Morave i Lepenca)

Na osnovu ova tri grafikona (teritorijalno prostiranje svih slivova), što se tiče prisutnosti fosfora total/mg/ 1 P, iz analiza urađenim u toku ovog perioda, količina fosfora u rečnim vodama pokazuje da pritisci ne predstavljaju izražen uticaj na površinske vode jer se njihove vrednosti predstavljene na dijagramima nalaze između 0.110 i 2.814mg/1 P. Otuda konstatujemo da površinskim vodama na Kosovu ne preči opasnost od eutrofikacije.

Takođe se i proračunate vrednosti pokazatelja biohemijske potrošnje kiseonika (BPK₅), u toku perioda monitorisanja 2015 godine nalaze između 2.53 i 63.33 mg O₂/1, što govori o zagađenju najvišeg godišnjeg stepena reke Prištevke/Bresje. Iako u prirodnim uslovima čiste vode uopšte ne poseduju količine BPK₅, ali se ova zagađenost opravdava činjenicom da su površinske vode sve izloženije zagađenjem otpadnim vodama preko kojih se i stvaraju optimalni uslovi za razvoj mikroorganizama raznih vrsta čije je razmnožavanje vrlo brzo. U poređenju sa 2014 godinom se ne primećuje neka esencijalna razlika kvaliteta rečnih voda. Detaljni podaci o stanju voda na Kosovu za 2014 godinu se nalaze u Izveštaju o Stanju Voda 2015 godine i u Izveštaju o stanju (životne) sredine na web stranici www.ammk-rks.net.

Osim kvaliteta voda HMIK vrši i monitorisanje količine voda. Monitorisanje količine voda se vrši preko hidrometrične mreže koja se sastoji od određenog broja mernih stanica na rekama na kojima se vrši merenje količine

voda. Hidrometrična mreža se sastoji od 25 hidrometričnih stanica. Na ovim stanicama se meri Nivo (h) i Protok (Q). U sledećoj tabeli su predstavljeni podaci za nivo vode H (cm) za nekoliko stanica gde je zabeleženo merenje nivoa za 2015 godinu.

Tabela 3: Godišnji proseki nivoa H (cm) prema mernim stanicama ³

Br.	Stanice	Srednja	Max	Min
1	Berkovo	0.89	1.10	0.81
2	Dreljaj	0.55	0.88	0.39
3	Rugovska Klisura	0.53	1.08	0.35
4	Klina	0.63	0.86	0.53
5	Miruša	0.71	2.06	0.48
6	Dečani	0.50	0.63	0.41
7	Këpuz	1.01	1.30	0.90
8	Đakovica	0.57	1.80	0.23
9	Piranë	1.08	1.24	1.04
10	Đonaj	2.68	6.01	1.40
11	Prizren	0.57	0.93	0.28
12	Vlašnje	0.49	0.81	0.40
13	Drenas	1.05	1.83	0.74
14	Lužani	1.32	3.58	0.78
15	Nedakovac	1.46	1.61	1.39
16	Vragolija	0.72	2.74	0.29
17	Miloševo	1.15	1.87	0.91
18	Leposavić	1.49	1.98	1.30
19	Končul	2.31	3.19	1.91
20	Domorovci	0.78	1.35	0.59
21	Vitina	0.38	0.91	0.14
22	Kaçanik	0.42	1.28	0.14
23	Brod	0.52	0.97	0.22
24	Elez Han	0.46	0.97	0.38
25	Mlika	0.80	0.93	0.72

U cilju zaštite i postojanog iskorišćavanja vodenih resursa u toku 2015 godine, MSPP je izradio Nacionalnu Strategiju voda 2015-2034. Opšti cilj ove strategije je: efektivno rukovođenje vodama kao ključnog elementa ekonomskog razvoja i društvene dobrobiti Republike Kosova.

U saglasnosti sa principom integrisanog rukovođenja voda, strategija ima širok multisektorski pristup koji pokušava da uključi sve važne aspekte rukovođenja vodama u Republici Kosova, uključujući između ostalog i usluge vode za stanovništvo i domaćinstva u naseljenim područjima kao što su:

³ Hidrometeorološki Institut Kosova

snabdevanje vodom, sakupljanje otpadnih voda kao i prerada otpadnih voda⁴. Ovom strategijom takođe su definisani i strateški objektivni za efikasno iskorišćavanje voda kao i pravilna i efektivna uprava vodama.

Preporuke:

- Nedostatak monitorisanja podzemnih voda je jedan od problema koji zahteva rešenje;
- Posebnu pažnju i važnost treba pridodati poboljšanju vodene infrastrukture, podizanju postrojenja za preradu otpadnih voda i prilagođavanju spram klimatskim promenama u sektoru voda,
- Kompletiranje zakonodavstva u sektoru voda i njegova transpozicija/ukrštanje sa smernicama Evropske Zajednice kao i usvajanje Nacionalne Strategije za Vode predstavljaju ključne prioritete ovog sektora.

⁴ Nacionalna Strategija za Vode Kosova 2015-2034

2.3. Zemljište

Zaštita zemljišta predstavlja aktivnost opšteg interesa društva koja se vrši u skladu sa Zakonom o Zaštiti Sredine. Važnost zemljišta je multidimenzionalna i nezamenljiva za stanovništvo kao osnove za proizvodnju hrane i života na zemlji. Od 2005 godine je na snazi Zakon o poljoprivrednom zemljištu koji kao glavni cilj ima kreiranje zakonskih odredbi za iskorišćavanje, zaštitu i regulisanje poljoprivrednog zemljišta.

Zagađenost zemljišta se smatra prisustvom opasnih ostataka koje obično nisu proizvodi normalnih pedogenetskih procesa koji prouzrokuju kvarenje funkcija zemljišta.

Degradacija zemljišta Kosova se posebno pojavljuje duž glavnih linija puteva i predstavlja jednu od najrasprostranjenijih i najugroženijih oblika oštećenja zemljišta i sredine. Razni izveštaji pokazuju da zauzimanje zemljišta zbog izgradnji, degradacija zemljišta zbog ekonomskih koristi i aktivnosti kao i donošenje nepovoljnih odluka za zemljište govore o jednom negativnom trendu očuvanja zemljišta za buduće generacije.

Degradacija zemljišta je rezultat nekoliko specifičnih faktora kao što su: Prirodni faktori (velike padavine i poplave, erozija i odron zemljišta i suša) i Ljudski faktori (neprekidni pritisci izgradnje haotičnog urbanizma, nabijanje zemljišta, zagađenost zbog ekonomskih i industrijskih delatnosti -hemijska zagađenost, intervenisanja struganja pri otvaranju puteva, eksploatacija reka itd).

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta na Kosovu je 512.000 ha zemljišta. Iskorišćena površina zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju 2014 godine je bila 413,635 ha ili 80% ukupne površine zemljišta. Ova površina je korišćenja od strane 129,884 domaćinstva, sa prosekom iskorišćene površine zemljišta od 3.2 ha po domaćinstvu. (tab.4)

Tab 4. Iskorišćavanje poljoprivrednog zemljišta u Poljoprivrednim Domaćinstvima, 2014

	Broj poljoprivrednih domaćinstava	Površina (ha)
Površina zemljišta-ukupno	130,662	512,000
Iskorišćena površina poljoprivrednog zemljišta	129,884	413,635
Obradivo zemljište- polja	113,231	180,381
Vrtovi	46,458	1,055
Stalne livade i pašnjaci (uključujući i zajedničko zemljište)	79,761	224,411
Višegodišnje kulture	24,909	7,788
Stabla	19,619	4,390
Loze	6,242	3,215

Mladice	698	183
Neiskorišćeno poljoprivredno zemljište	18,317	17,142
Šumsko zemljište	58,874	66,558
Nepoljoprivredno zemljište	125,515	14,665

Iskorišćavanje zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju je na zadovoljavajućem nivou zahvaljujući podizanju svesti poljoprivrednika zadnjih godina kao i uz pomoć beneficija i fondova datih od strane domaćih i međunarodnih institucija. Rezultati Registracije Poljoprivrede 2014 pokazuju da na Kosovu postoji ukupno 130,775 Poljoprivrednih domaćinstava⁵. Prosečna veličina Poljoprivrednog domaćinstva na Kosovu, što se tiče obradivog zemljišta-polja je mnogo manja od većine zemalja EZ, ali je slična sa susednim državama. Prosečna veličina Poljoprivrednog domaćinstva na Kosovu je 8 puta manja od proseka EZ⁶.

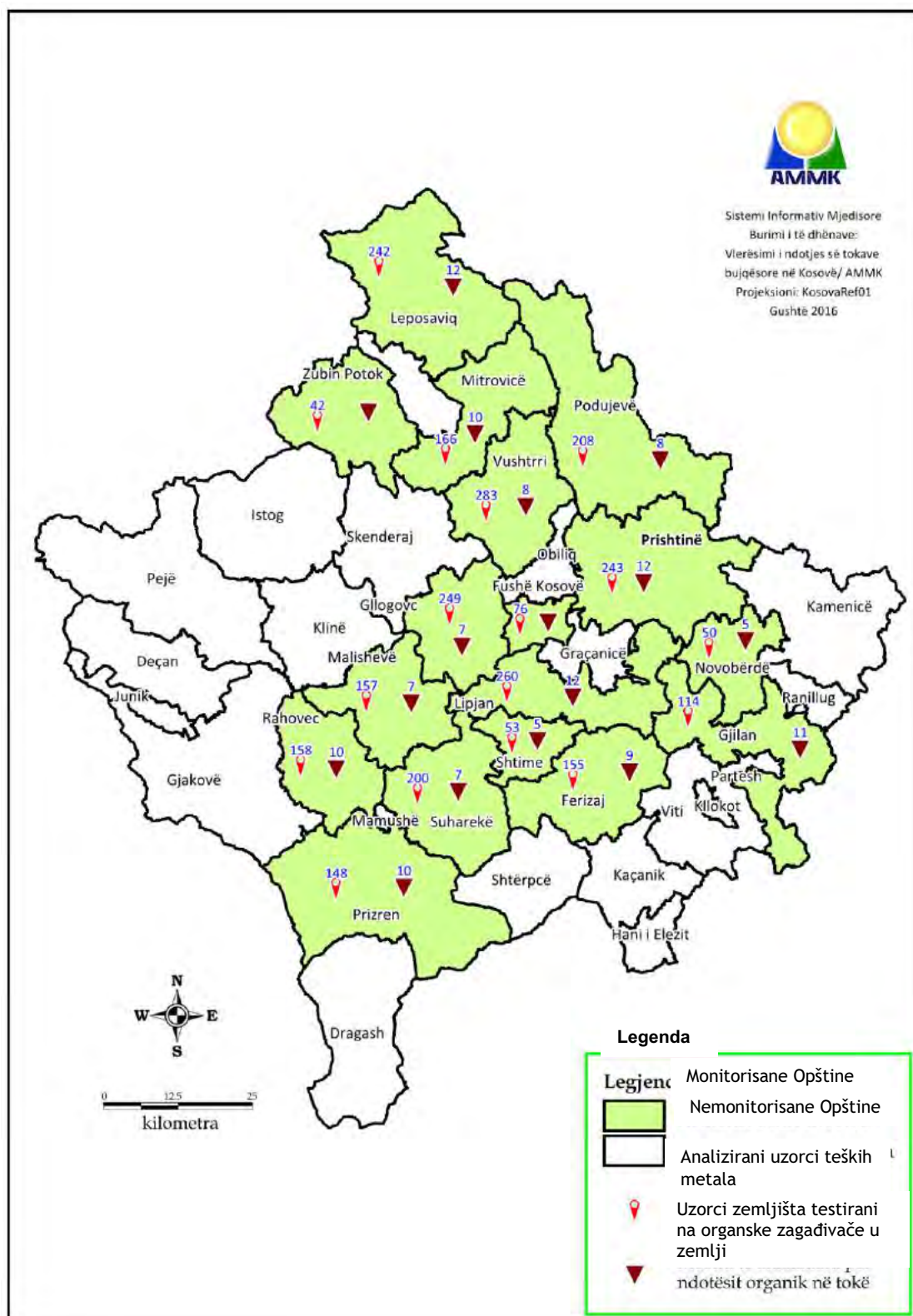
Na Kosovu i dalje nema sistema monitorisanja kvaliteta zemljišta. Jedno istraživanje o zagađenosti poljoprivrednog zemljišta je ostvareno uz pomoć fondova EU i sprovedeno je od strane GIZ-a i NIRAS-a. Projekat je realizovan u toku 2013-2014 godine. Ovaj projekat je monitorisao poljoprivredna zemljišta 17 opština Kosova, a koja zahvataju površinu od 214.749 ha. Na ovoj površini je uzeto 2840 uzoraka zemljišta. U finalnom izveštaju su dobijeni rezultati da je zagađenost poljoprivrednog zemljišta na Kosovu ograničena u određenim oblastima koje su i ranije identifikovane od strane MSPP/AZSK-a. Ova mesta nisu korišćena za poljoprivredne kulture.

Glavni identifikovani problemi u ovom projektu se mogu podeliti na 3 posebne oblasti, što znači:

- Problemi sa zaštitom poljoprivrednog zemljišta koje se nalazi u celoj zoni projekta;
- Problemi povezani sa prisustvom i prenošenjem zagađivača (ugavnom teških metala) u lančanoj ishrani i u hrani; i
- Poverenje javnosti u sistem rukovođenja prehrambenom bezbednosti (FSMS) na Kosovu.

⁵ MPŠRR; Zeleni izveštaj, 2015

⁶ ASK; Registracija Poljoprivrede u Republici Kosovo, 2014

⁷ Podaci sa projekta :Studiranje загаđenosti zemljišta na Kosovu 2015“
 Agencija za Zaštitu Sredine Kosova/ AZSK

Monitorisanje sredine na Kosovu, prema paragrafu 1 ovog člana, vrši Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja, pravna ili fizička lica koja sa svojom delatnošću ili aktivnošću mogu da zagađuju sredinu, kao i ovlašćene osobe od strane zagađivača ili Ministarstva.⁸

Poljoprivredni Institut Kosova vrši kontrolu kvaliteta poljoprivrednih ulaznih podataka, ishrane i očuvanja životne sredine.

Predlozi za postojano rukovođenje poljoprivrednog zemljišta u budućnosti:

- Da se rukovode otpaci po standardima na celom Kosovu kao i da počne izgradnja postrojenja za tretiranje otpadnih voda za industriju i iskorišćene urbane vode;
- Da se pospešuje korišćenje najboljih tehnologija na raspolaganju (BAT) za rukovođenje rudnicima i otpadnim vodama i za kontrolisanje izlivanja voda sa deponija;
- Da se monitorišu takozvani „središni hotspotovi“ i da se primenjuje njihova rehabilitacija;
- Da se nastavi monitorisanje parametara kvaliteta zemljišta, njegove rodosti kao i parametri o kvalitetu hrane;
- Da se nastavi monitorisanje zemljišta za još 21 opštinu koje nisu uključene u ovaj projekat;
- Da se poštuju zakonske, institucionalne, tehničke, finansijske, naučne mere u određivanju institucionalnih odgovornosti;
- Da se izradi i usvoji jedan program stalnog monitorisanja poljoprivrednog i industrijskog zemljišta;
- Da se planira iskorišćavanje zemljišta u skladu sa konceptima postojanog razvoja.

⁸ Zakon Br. 03/L-025 za zaštitu sredine

2.4. Zaštićene zone i biološka raznovrsnost (Biodiverzitet)

Broj zaštićenih prirodnih zona na Kosovu (2016) iznosi 173 i obuhvata površinu od 126,070.29 ha, ili 11.55% površine Kosova. U sklopu ovih zona ulazi: 19 Striktne Prirodne Rezervate („Koretnik“, „Ljuboten“, „Rezervat Arnen“, „Vrh Rops“, „Rusenica“, „Kamilja“, „Veliki Bor“, „Bistra“, itd.), 2 Nacionalna Parka (NP „Šar“, NP „Prokletije“), 1 Prirodni Park (Paštrik i jezero Vrbnica), 146 Prirodnih Monumenata-Obeležja („Izvor Belog Drima sa Radavačkom pećinom“, „Pećina Gadimlje“, „Mirusini vodopadi“, „Rugovska Klisura“, „Kanjon Belog Drima kod Svetog Mosta“, „Stablo Platana u Marašu“, „Pećina Panorce“ itd.), 5 pejzaža („Grmija“, „Škugza“ itd.) i 1 Posebna Zaštićena Zona Ptica („Močvara Henc-Radevo“). (tab.5)

Najveću površinu zaštićenih zona čine Nacionalni Parkovi „Prokletije“ i „Šar“, Prirodni Park „Paštrik i Jezero Vrbnica“, Zaštićeni pejzaž „Grmija“ i PMPV „Mirusini Vodopadi“ itd.

Tabela 5. Zaštićene Prirodne Zone po kategorijama (2016)

Kat. IUCN-a	Naziv	Br.	Površina/ha	Učešće ZZ po %
I	Striktne Prirodne rezervate	19	10,885.82	0.99
II	Nacionalni parkovi	2	115,957	10.6
III	Prirodni monumenata	145	6,010.79	0.56
V	Prirodni parkovi	1	5,934	0.5
V	Zaštićeni Pejzaž	5	2,437	0.2
V	Posebna zaštićena zona ptica	1	109.5	0.01
	Ukupno	173	126070.29	11.55 %⁹

⁹ Objašnjenje: ova površina zaštićenih zona ne obuhvata zaštićene zone koje se nalaze u sklopu Nacionalnih Parkova „Šar“ i „Prokletije“

U toku 2015-2016 godine, uz inicijativu Kosovskog Instituta za Zaštitu Prirode su pripremljena profesionalna obrazloženja o uzimanju pod zakonsku zaštitu još 68 objekata/novih prirodnih zona, od kojih: 18 striktnih prirodnih rezervata, 46 monumenata, 1 Prirodni Park i 3 Zaštićena Pejzaža. U toku ovog perioda je vršeno i monitorisanje zaštićenih zona i davanje preporuka i profesionalnog mišljenja o intervenisanju u prirodi.

U toku 2015/2016 godine, uz finansiranje Vlade Kosova je ostvaren projekat za obeležavanje zaštićenih zona-obeležja prirode gde je obeleženo 130 prirodnih obeležja-monumenata.

Flora i vegetacija- Kosovo, iako je zemlja male površine (10.908 km²) je veoma bogata u pogledu biljne raznolikosti. Prema beleškama raznih autora se misli da je na Kosovu prisutno oko 2.800-3.000 vrsta vaskularne flore.¹⁰

Bezkriterna seča šuma, degradacija staništa, globalne klimatske promene su faktori koji direktno utiču na to da se razne biljne i životinjske vrste suočavaju sa rizikom nestanka. Važna staništa se štete i degradiraju, a ekosistemi se destabilizuju kao posledica ljudskih intervencija u ekosistemima blizu naselja. Zadnjih godina kao posledica bezkriterne seče šuma i obuhvatanja velikih šumskih površina u požare, razne vrste rizikuju gubljenje svojih staništa i dolazi do isticanja invazivnih vrsta koje često menjaju strukturu flore i ekosistema.

Iako je fitodiverzitet Kosova bio iskorišćavan vekovima, zabrinjavajuća je činjenica da je u zadnje vreme ovo iskorišćavanje neracionalno i neplanirano, što u budućnosti može da rezultira nepredvidivim posledicama. Lekovito, aromatično i industrijsko bilje je takođe veoma oštećeno zbog bezkriterne sakupljanja istih.

Fauna- U faunističkom pogledu Kosovo se karakteriše velikom raznovrsnošću iako istraživanja u ovom pravcu još nisu završena.

Opšte stanje faune je dobro kao rezultat proširenja zaštićenih zona. Oštećenje faune na Kosovu se pojavljuje zbog povremenog nezakonitog lova, posebice u toku vikenda na prostorima zaštićenih zona.

¹⁰ Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosova

Jelen (*Capreolus capreolus*)

Buteo buteo (Obični mišar)

Od ilegalnog lova su ugroženi jeleni i divokoze, dok su razvoj postigli mrki medved i vuk. Ugrožene su takođe vrste ptica grabljivica.

Računa se da na Kosovu živi 250 vrsta kičmenjaka, 200 vrsta leptira i preko 500 taksona vodenih makrozoobentosa. Tačan broj faune se treba odrediti na osnovu popisa koji se planira sprovesti u budućnosti kao i u toku izrade Crvene Knjige, takođe i u sklopu ostalih projekata.

Monitorsianje ugroženih vrsta sisara- U sklopu aktivnosti za monitorisanje i inventarizaciju biodiverziteta u zaštićenim prirodnim zonama u toku 2015/2016 godine AZSK, odnosno Institut za Zaštitu Prirode je započeo postavljanje opreme za monitorisanje raznih delova nacionalnih parkova „Šar“ i „Prokletije“.

Postavljanje kamera-zamki je ostvareno u nekoliko delova parkova za koje se veruje da su moguće zone kretanja divljih životinja. U toku ovog perioda su obezbeđeni podaci o prisustvu sisara kao što su: Mrki medved (*Ursus arctos*), Srna (*capreolus capreouls*), Obični jelen (*Cervul elaphus*), Divlji jelen (*Sus scrofa*), Lisica (*Vulvov vulpes*), Divlja mačka (*Felis sylvestris*), Jazavac (*Meles meles*) kao i još neke druge uobičajene vrste.

Zbog njihovog znatnog broja se može zaključiti da je stanje faune relativno dobro u zaštićenim zonama, posebno u Nacionalnim Parkovima („Šar“ i „Prokletije“).

Preporuke:

- Da se uradi istraživanje i popis vrsta i staništa;
- Da se izradi Crvena Lista faune Kosova;
- Da se vrši neprekidno monitorisanje stanja retkih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta;
- Da se zaštite staništa retkih i ugroženih vrsta kao i da se pripreme profesionalna obrazloženja za imenovanje zaštićenih zona ptica i staništa prema ekološkoj mreži Natura 2000.
- Da se osnuju rukovodeći organi za zaštićene zone;
- Da se realizuju nacionalni i međugranični projekti za zaštitu prirode.

2.5. Otpaci

Sanitarne deponije- Stanje sanitarnih deponija na Kosovu nije zadovoljavajuće kao posledica lošeg rukovođenja istim. U većini njih postoji izlivanje otpadnih voda iz deponija. Takođe i kompaktnost kao i pokrivanje otpadaka se ne vrši po pravilima i prema kriterijumima koji se traže.

Sanitarna deponija u Mirašu

Sanitarna deponija u Peći

Tabela 6: Količina otpadaka po sanitarnim deponijama 2013-2015

Sanitarne deponije	Ukupno po TONI	Ukupno po TONI 2014	Ukupno po TONI 2015
Priština	89,806.18	88,803.29	104,742.68
Gnjilane	36,378.46	21,263.30	38,244.60
Prizren	58,994.49	44,490.70	79,661.07
Podujevo	7,858.09	7,679.20	10,315.42
Peć	36,475.00	38,950.00	44,424.00
Mitrovica	36,190.61	40,284.64	39,546.52
Uroševac	14,345.26	23,462.00	13,801.23
Ukupno deponija	280,048.09	264,933.13	330,735.52

Količina deponovanih otpadaka na sanitarnim deponijama Kosova je u porastu kao što se i premiećuje u tabeli 6. Veća količina otpadaka je deponovana na sanitarnoj deponiji Miraš, dok je manja količina deponovana na sanitarnoj deponiji u Podujevu.

I količina deponovanih otpadaka po stanovniku pokazuje porast (figura 12).

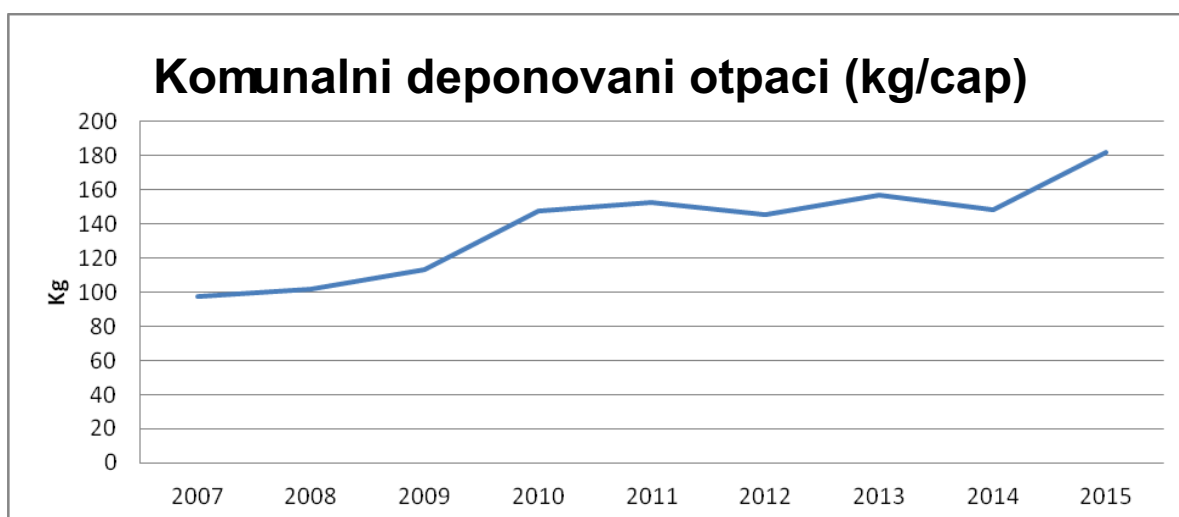

Fig. 12. Količina deponovanih otpadaka kg/cap

Ilegalne deponije - U mesecu maju AZSK u saradnji sa GIZ-om je izvršio identifikaciju ilegalnih deponija u 16 opština koje su deo projekta GIZ-a „Utrka za čistu sredinu“. Za identifikaciju ovih ilegalnih deponija su formirane terenske grupe sa sastavom od: jednog stručnjaka iz AZSK-a ili GIZ-a, jednog opštinskog službenika i jednog službenika iz Regionalne Kompanije za Otpad.

U tabeli 7 su predstavljeni podaci u tabelarnom obliku o broju ilegalnih deponija identifikovanih u ovim opštinama. Na osnovu sakupljenih podataka, veći broj ilegalnih deponija je identifikovan u opštini Peć (123), Drenasu (137), Lipljanu (105) i u Prištini (95). (tab 7)

Tab 7. Ilegalni broj deponija po opštinama

Br.	Opština	Broj ilegalnih deponija
1	Drenas	137
2	Gračanica	32
3	Obilić	55
4	Uroševac	61
5	Istok	82
6	Klina	57
7	Kosovo Polje	43
8	Kačanik	35
9	Lipljane	105
10	Podujevo	41
11	Skenderaj	71
12	Mitrovica	41
13	Priština	95
14	Vučitrn	57
15	Peć	123
16	Štimlje	27
17	Ukupno	1062

Bolnički otpaci- Ovi otpaci se prerađuju u sedam postrojenja za preradu istih koji su postavljeni u glavnim bolničkim centrima Kosova. Na osnovu sakupljenih podataka od strane AZSK-a se primećuje porast količine bolničkih otpadaka gde je od 2014 godine prerađeno 417,822 kg, a 2015 godine je prerađeno 481,375 kg.

Najveća količina prerađenih bolničkih otpadaka za 2015 godinu se nalazi u postrojenju postavljenom u GKUC u Prištini, dok je najmanje potpadaka za 2015 godinu prerađeno u Đakovici. Osim postrojenja u Đakovici, ostali funkcionališu punim kapacitetom prerade bolničkih otpadaka. (tab 8)

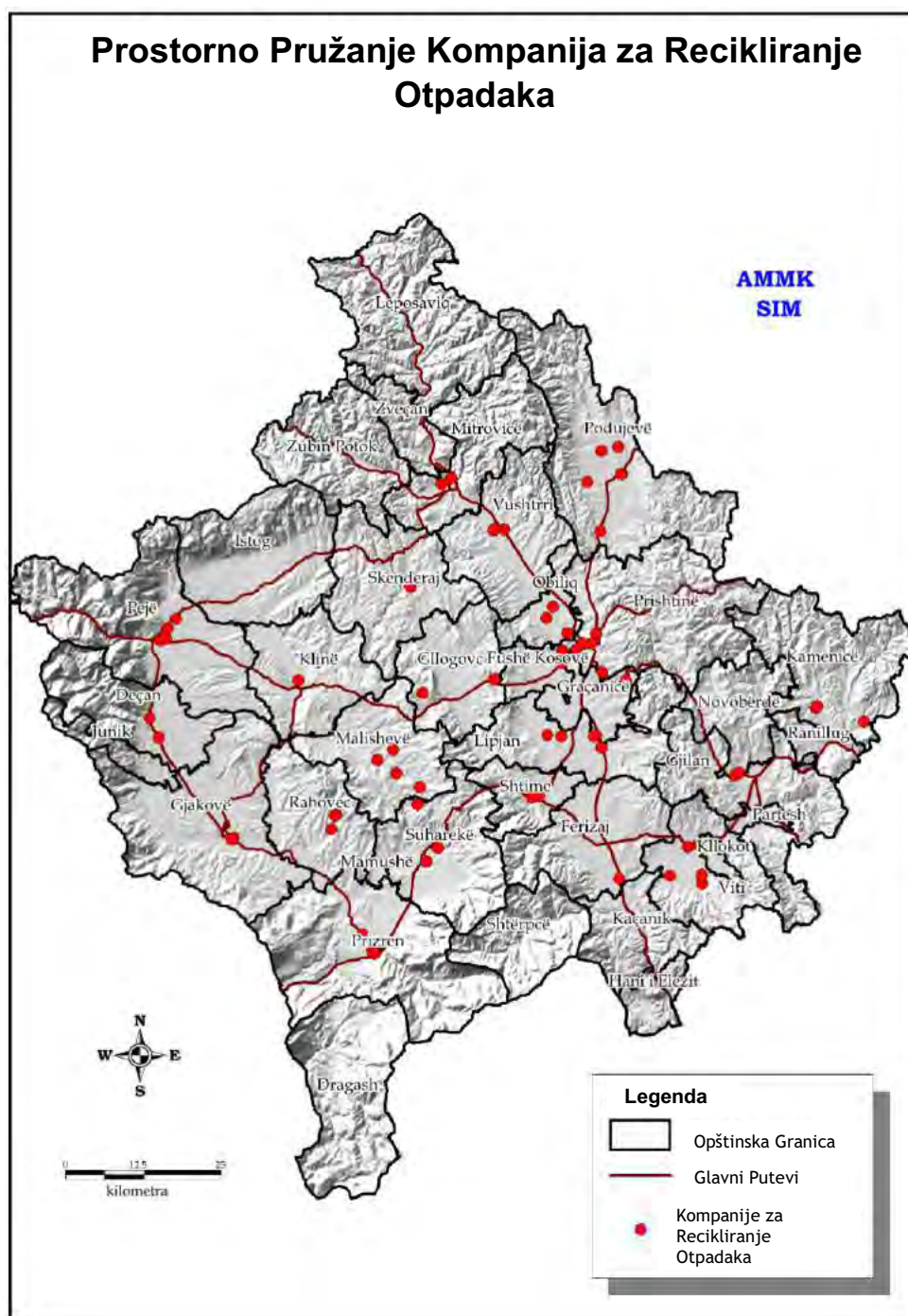
Tab.8 Količina prerađenih bolničkih otpadaka za 2015 godinu

Br.	Postrojenje	Količina/kg
1	Priština	205967
2	Prizren	91760
3	Peć	44418
4	Uroševac	52082
5	Gnjilane	26591
6	Đakovica	9365
7	Mitrovica	51192
8	Ukupno	481375

Prerada otpadaka na Kosovu- U toku 2015 godine AZSK je identifikovala sve kompanije koje se bave preradom otpadaka na Kosovu. Rezultat ovog ispitivanja je taj da se na Kosovu nalazi 72 kompanija koje se bave preradom otpadaka. Opštine sa najmanjim brojem kompanija za preradu otpadaka su Dečani, Uroševac, Skenderaj, Klina i Gračanica sa po jednom kompanijom, dok opštine sa najviše kompanija su Vitina, Podujevo i Priština sa po šest kompanija. U sledećoj tabeli su predstavljene vrste prerade otpadaka i broj kompanija koje se bave tom delatnošću. (tab. 9)

Tab.9 Broj kompanija koje se bave preradom otpadaka

Br.	Vrste otpadaka koji se prerađuju	Broj kompanija
1	Metalni otpaci	55
2	Električni i Elektronski Otpaci	19
3	Plastični otpaci	36
4	Akumulatori	14
5	Papirni i kartonski otpaci	12
6	Gumeni otpaci	5
7	Ostalo	11

Mapa: prostorno pružanje kompanija koje se bave recikliranjem otpadaka

Preporuke:

U cilju poboljšanja sistema za rukovođenje otpacima se preporučuje da se osim primene Strategija Planova u sektoru otpadaka se nastavi i sa radom na ojačavanju centralnih, lokalnih institucija i kompanija za rukovođenje otpacima, izradi i sprovođenju projekata, planova i programa za recikliranje, preradi i ponovnoj upotrebi otpadaka i podizanju svesti.

3. Sredina i javno zdravstvo

Razvoj sistema zdravstvenog informisanja ima poseban značaj, kao prvo zbog obezbeđenja informacija o bolestima ambijentalnog porekla, bolestima koje prouzrokuju epidemije i pandemije, povredama (na poslu, u saobraćaju, ili negde drugde), merama sigurnosti, promovisanju i podsticanju zdravih navika, efikasnom odgovoru spram prirodnim katastrofama, obezbeđenju kvaliteta i jednakog pristupa zdravstvenim uslugama.¹¹

Vidljivo je da zagađivanje sredine prouzrokuje ozbiljne probleme u javnom zdravstvu, kao što su: stomaćni problemi, bolesti disajnih puteva, bolesti srca, bolesti kože, prevremena smrt kao i ostale bolesti.

Zagađenost sredine, s posebnim naglaskom na zagađenost vazduha i vode predstavlja najveći rizik za zdravlje javnosti. Otuda, presudno je da zagađenost sredine bude u fokusu prioriteta od strane centralnih i lokalnih Institucija. Faktori koji utiču na zagađenost vazduha i voda Kosova su energetska i metalurška industrija, rudnici, industrijske, rudničke i urbane deponije, transport, poljoprivreda itd.

Zagađenost voda neretko prouzrokuju i poplave koje kao posledicu mogu imati pogoršanje kvaliteta voda, mogu da zagade bunare iz kojih se građani iz ruralnih zona snabdevaju pijaćom vodom i mogu prouzrokovati poteškoće u sistemu za preradu i snabdevanje pijaćom vodom. Znano je da su kanalizacione mreže često blokirane zbog otpadaka, omogućujući da pri padavinama ili poplavama izađu na površinu vode fekalnog porekla koje predstavljaju potencijalnu opasnost od epidemija zaraznih bolesti.

Pogođeno stanovništvo na direktan ili indirektan način, zbog zagađenosti sredine utiče na negativan način na zdravstvo stanovništva, prouzrokujući akutne ili hronične bolesti. Monitorisanje stanja javnog zdravstva vrši MZ/NIJZK. Ova institucija za 2014/2015 godinu je nadgledala i monitorisala epidemiološku situaciju zaraznih bolesti i ostalih bolesti koje su se pojavile u zemlji. U periodu januar-decembar 2014 je izvešteno o 127.449 infektivnih bolesti sa više od 7374.5 na 100.000 stanovnika. U 2015 godini broj ovih bolesti je niži u poređenju sa istim periodom 2014 godine (137.591 slučajeva bolesti ili 7578.2 iznad 100.000 stanovnika). Na ovaj pad broja slučajeva je uticalo manja pojava slučajeva akutne Dijareje, ITPR/ARI i epidemičnog parotitisa, (tab 10).

¹¹ http://www.niph-kosova.org/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=3

Tab. 10. Ambijentalne bolesti i njihova pojava u toku 2014-2015

Bolesti	2014		2015	
	Slučajevi	Više od 100.000 stanovnika	Slučajevi	Više od 100.000 stanovnika
ITPR-Pneumonija/ARI	15242	839.4	12133	664
SARI (Težak oblik pneumonije)	521	28.7	66	3.6
Sezonski grip	39758	2189.7	41798	2287.5
Akutna dijareja	66196	3635.8	60361	3303.4
Varičela	8651	476.4	7172	392.5
Sindrom krvave dijareje	38	2.1	22	1.2
Meningealni sindrom	188	10.3	250	13.6
EHKK	5	0.2	1	0.05
EHSV	14	0.7	2	0.1
East Nile virus	4	0.2	2	0.1
Sëmundja e lajmit	14	0.7	3	0.1
Leishmaniasis	3	0.1	0	0
Malarija	-	-	4	0.2
Sindrom sa egzantematskom groznicom	21	1.1	23	1.2
Pertussis	16	0.8	39	2.1
Epidemijski parotitis	3743	206.1	1900	103.9
TBC	834	45.9	770	42.1
Intoxicatio alimentaris	684	37.6	1202	65.7
Akutna žutica A	154	8.5	124	6.7
Žutica B	52	2.8	63	3.4
Žutica C	14	0.7	12	0.6
Toksična žutica	0	0	2	0.1
Typhus abdominalis	6	0.3	3	0.1
Sallmonelosis	53	2.9	81	4.4
Rota virus	117	6.4	75	4.1
Tularemia	105	5.8	378	20.6
Lymphadenitis	92	5.1	192	10.5
Leptospirosis	6	0.3	3	0.1
Brucelozza	34	1.8	31	1.6
Anthrax	6	0.3	-	-
Tetanus	0	0	2	0.1
Echinococosis	0	0	4	0.2
Toxoplasmosis	0	0	14	0.7
Vulnus morsum viperi	9	0.5	13	0.7
Ostale zarazne bolesti	752	33.8	592	32.3
Ukupno	137591	7578.2	127449	7374.5

Kao što se i primećuje u tabeli 10, broj slučajeva sezonskog gripa je veći u toku 2015 godine. Slučajevi su predstavljeni na agregativni (sakupljanje popdataka) način gde je predstavljeno 127.449 slučajeva. Najveći broj ove grupe bolesti pripada Akutnoj Dijareji koja se pojavljuje u 60.361 slučaju ili 3303.4/100.000 stanovnika. Poreklo ove bolesti se povezuje sa slabom infrastrukturom kao što je slabo snabdevanje pijaćom vodom iz nekontrolisanih izvora-bunara, dugog prekida vode iz vodovoda, slabe higijene i slabih socio-ekonomskih uslova u zemlji.

Što se tiče slučajeva pneumonije/upale pluća/ARI, broj je dosta visok sa 12.133 (više od 664/100.000 stanovnika) slučajeva što može biti posledica pojave infekcija gornjih respiratornih organa, ali i postoji mogućnost da jedan njihov deo predstavljaju slučajevi prouzrokovani gripom, sa komplikacijama ali i oni prouzrokovani od strane zagađenosti sredine. Vredi pomenuti da što se tiče hemoragijske groznice (EHKK & EHSV), 2015 godine je postojao samo jedan slučaj sa EHKK i 2 slučaja sa EHSV. Što se tiče smrtnih slučajeva prouzrokovanih zaraznim bolestima na Kosovu je zabeleženo ukupno 37. Od ovog broja najviše smrtnih slučajeva je prouzrokovala Sepsa (8), Meningoencefalitis ac. (8), Apsces (4) i SARI (5).¹²

2014 godine broj novih slučajeva pacijenata sa rakom (malignih i benignih) je 2989. Postotak obolelih kod ženskog pola je 46%, a kod muškaraca 54% slučajeva. Najveći broj osoba pogođenih malignim bolestima je zabeležen u opštini Priština sa 557 slučajeva ili 18,6%, sledi Peć sa 228 slučajeva ili 7,6%¹³. Što se tiče broja slučajeva pogođenih ovom bolešću za 2015 godinu i dalje nema nekog službenog izveštaja ali prema zdravstvenim institucijama ova bolest je doživela lak porast iz godine u godinu.

U cilju porasta kvaliteta života i zaštite javnog zdravstva, jedan od najvažnijih institucionalnih postupaka je poboljšanje sanitarnih uslova i sredine uopšte. S druge strane na Kosovu još od posle rata pa do danas je bilo neprekidnih investicija.

Kvalitet vode koji nudi KRV je uopšte bio zadovoljavajuć i u skladu sa Administrativnim Uputstvom 16/2012. Međutim, bilo je nekoliko momentalnih neprilika u KRV-u (Priština i Hidromorava, Južni hidroregion), koje su adresirane i ubrzo je povraćen poželjan kvalitet vode. Ukupno je analizirano 11,286 uzoraka od strane NIJZK-a 2014 godine, od kojih 7,794 je podloženo mikrobiološkim testiranjima, dok su neuspesi evidentirani u 221 slučaju ili 2.8%. Što znači da je 97.2% uzoraka u saglasnosti sa vrednostima parametara domaćih standarda.

¹² NIJZK, Godišnji izveštaj infektivnih bolesti, januar-decembar, 2015.

¹³ Agencija Statistika Kosova; Statistike Zdravstva, Priština, 2014

U fizio-hemijskom pogledu je analizirano ukupno 3,492 uzoraka i samo 36 od njih, ili 1.0% nisu ispunili vrednosti parametara standarda. Uopšte kvalitet vode u proseku sektora je spao sa 98.4% u toku 2013 godine na 97.7% .¹⁴

Jedan drugi pokazatelj o javnom zdravlju je i očekivana dužina života. Prema podacima iz ASK-a, prosek dužine živonog veka pri rođenju stanovništva je iznad 76 godina. Ovaj prosek za ženski rod se vrti oko 79 godina dok za muški rod je oko 74 godine. Takođe i broj prirodnih smrti ili i uzroka smrti se može koristiti kao pokazatelj za predstavljanje trenda razvoja u javnom zdravstvu.

Preporuke:

U cilju poboljšanja javnog zdravstva generalno, ali i procene uticaja stanja sredine na javno zdravstvo se predlaže da:

- Se urade detaljnija istraživanja o uticaju zagađenosti vazduha, vode i zemljišta na javno zdravstvo.
- Se sakupe informacije i posebni podaci o broju zaraznih bolesti i ambijentalnih bolesti i da se izrade redovni izveštaji o kvalitetu pijaće vode koji bi trebali biti na raspolaganju javnosti .
- Se investira i na poboljšanje kvaliteta pijaće vode i njegovo redovno monitorisanje;
- Se koriste nove tehnologije u energetici i industriji kao i da se favorizuje upotreba obnovljajućih izvora energije u cilju poboljšanja kvaliteta vazduha ali i javnog zdravstva.
- Se uradi rehabilitacija zagađenih zona.

¹⁴ RKVK; *Godišnji izveštaj performace za ponuđače usluga voda na Kosovu u 2014 godini*
Agencija za Zaštitu Sredine Kosova/ AZSK

4. Stanje sredine u ugroženim zonama

4.1. Zona EKK-a i njegov uticaj na sredinu

EKK u sklopu ispunjavanja zakonskih obaveza redovno izveštava svakog meseca i za svaku prethodnu godinu šalje godišnji izveštaj o stanju sredine. Godišnji izveštaj sadrži podatke o materijalnom i energetsom bilansu, kvalitetu vazduha, emisija u vazduhu, kvalitetu voda u zoni delovanja EKK-a, stanju otpadaka, radioaktivnosti, buci, vibracijama, rikultivisanju i daje podatke o projektima uopšte. Objekat ove procene stanja sredine će upravo biti podaci iz godišnjeg izveštaja za 2015 godinu i mesečni izveštaji, birajući neke od karakteristika koje imaju najveći uticaj na sredinu.

EKK proizvodi 97% ukupne količine električne energije na Kosovu, (energija dobijena od lignita) dok se od vodenih resursa dobija oko 3% električne energije.

EKK se sastoji od ovih jedinica: Rudnici uglja (DPQ) i Generisanje Termo Kosovo A (TCA) i Termocentrala Kosovo B (TCB)¹⁵.

EKK neprekidno prati i analizira uticaj svojih aktivnosti na sredinu.

U toku proizvodnje uglja u površinskim rudnicima i sagorevanja uglja u termocentralama se radi o visokom stepenu iskopavanja koristeći tešku opremu. Ovo iskopavanje, pri kojem se iskorišćavaju rudnički izvori prouzrokuju nezaobilazne negativne uticaje na sredinu kao što su:

- Velika površina zemlje je zauzeta površinskim rudnicima i odlaganjem otpadaka;
- Promene flore i faune u zoni oko rudnika zbog izgradnje i operativnih aktivnosti;
- Moguća zagađenost zemljišta i zagađenost površinskih voda (odlaganje pepela, rudničkih voda i onih koje ispuštaju termocentrale);
- Potpuno uništavanje postojećih staništa na zauzetoj površini. Promena hidrogeološkog režima u jednoj širokoj zoni;
- Zagađenost vazduha zbog prašine u toku iskopavanja i transporta i emisija nakon sagorevanja u Termocentralama;
- Uticaji stabilnosti terena od kosih uzbrdica i deformisanja površina (odron zemlje);
- Buka od oprema rudnika i aktivnosti transportnih traka, itd.

¹⁵ Izveštaj središnjeg stanja u EKK-u za 2015 godinu, Odsek za sredinu
Agencija za Zaštitu Sredine Kosova/ AZSK

Ukupna degradisana površina u EKK-u zauzima prostor od cca 32 km², gde 15 km² zauzimaju rudnici i 17 km² naslage pokrovnih slojeva lignita.

- Godišnja proizvodnja električne energije iz TC Kosovo A za 2015 godinu je bila: 2.056.681 (MEh)
- Godišnja proizvodnja električne energije iz TC Kosovo B za 2015 je bila: 3.922.014 (MEh)
- Ukupna potrošnja lignita za 2015 godinu iz termocentrala EKK-a: oko 8151443 (t) lignita;
- U toku 2015 godine TC Kosovo A je u proseku potrošila oko 1.569 (t/MĚh), dok je TC Kosovo B potrošila oko 1.265 (t/MEh).
- Ukupna površina proizvedenog pepela u toku 2015 godine za obe TC je bila oko 1.205.576
- Potrošnja dekarbonizovane i demineralizovane vode TCA i TCB je bila oko 16.724.102 m³:
- Potrošene količine nafte i mazuta za 2015 godinu: nafta u TC Kosovu A-2.762.478 litara i mazuta u TC Kosovo B: 3152.26 t.

Procena emisija u Termocentralama A i Kosovo B za 2015 godinu

Prema Smernici 2001/80/EC, kao i AU br. 06/2007 o pravilima i normama ispuštanja u vazduh iz izvora nepokretnih izvora s velikim sagorevanjem:

- SO ₂	400 mg/Nm ³
- NO _x	500 mg/Nm ³
- Prašina.....	50 mg/Nm ³

Ispod su grafički predstavljene emisije prašine, SO₂ i NO_x u Termocentralama Kosovo A i Kosovo B u toku meseci Januar-Decembar 2015 godine.

Parametri SO₂, NO_x i CO₂ su proračunati (osim emisija prašine koje se mere) u TCA, dok su u TCB izmereni svi parametri.

Emisije Prašine u mg/Nm³- U figuri 13 su predstavljene emisije prašine u TCA i u TCB, odakle se vidi da u TC A nije bilo prekoračenja u toku meseci Januar-Decembar, dok u TC B su vrednosti vrlo visoke.

Važno je napomenuti da se u TC B vrednosti emisija prašine od marta smanjuju. Takođe se primećuje da od Oktobra-Decembra ima porasta.

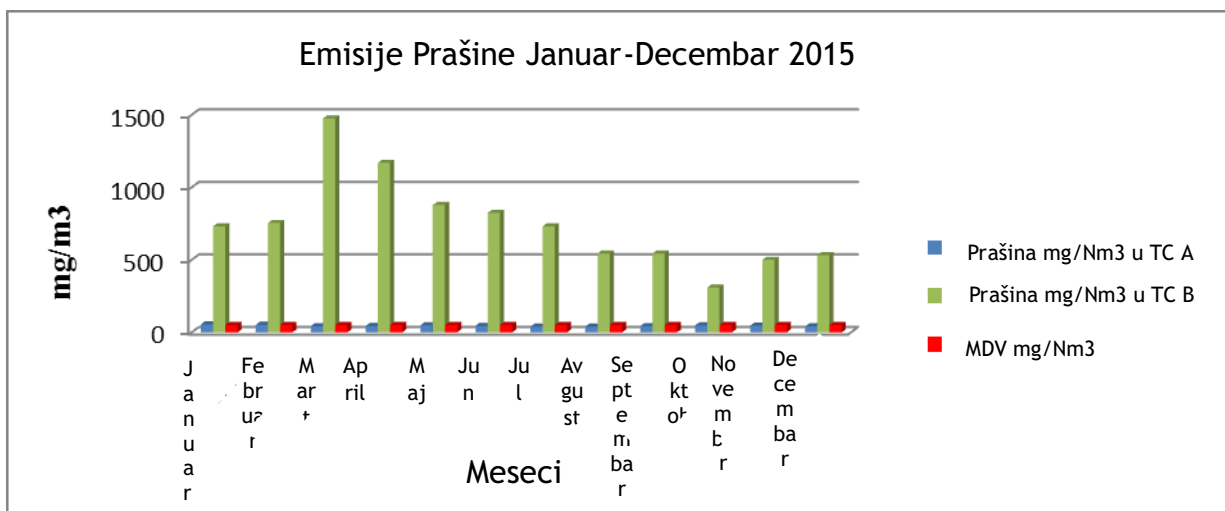

Fig.13. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2015 godine

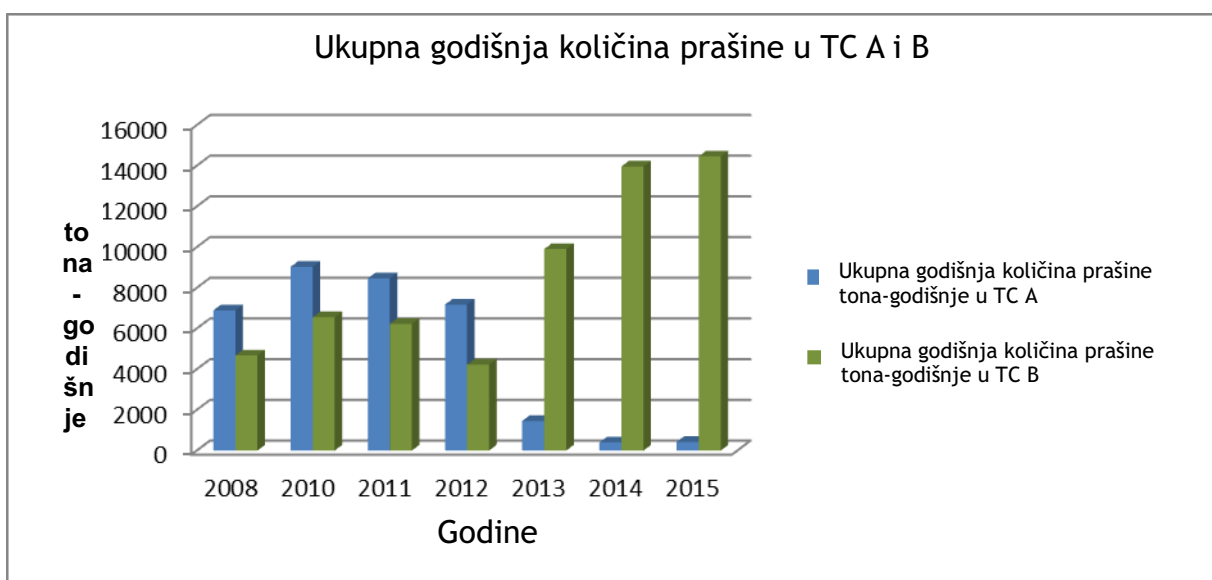

Fig.14. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2008-2015

Emisije SO₂ u mg/Nm³- U fig.15 su prikazane emisije SO₂ u TC A i u TC b. U TC A se primećuje da je u toku januara bilo prekoračenja, dok drugih meseci nije bilo prekoračenja. U TC B u toku ovih meseci je bilo prekoračenja. Važno je napomenuti da u toku meseci Oktobar i Decembar u TC B nije bilo prekoračenja.

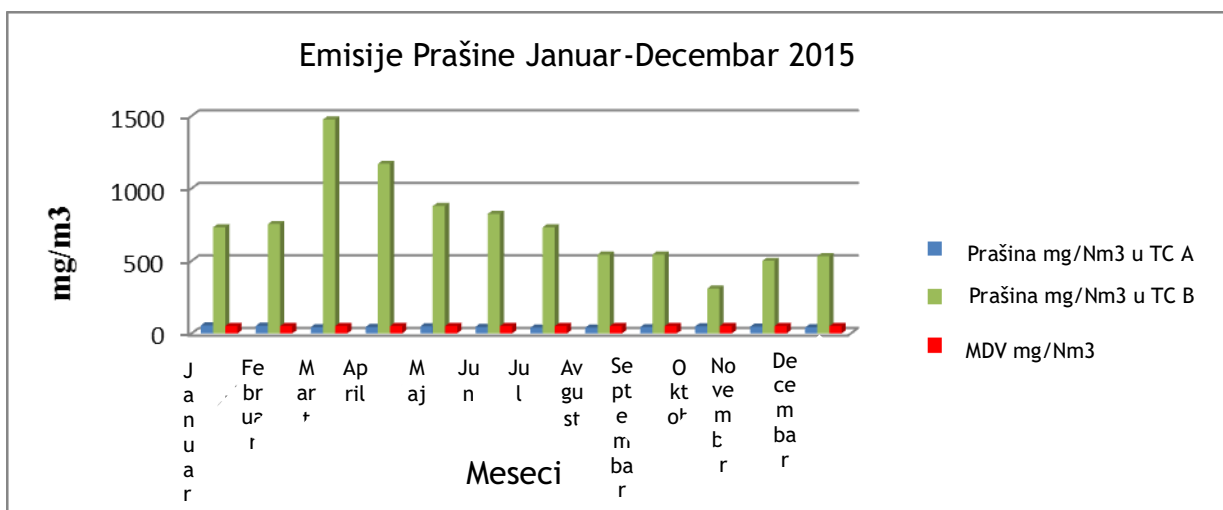

Fig.13. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2015 godine

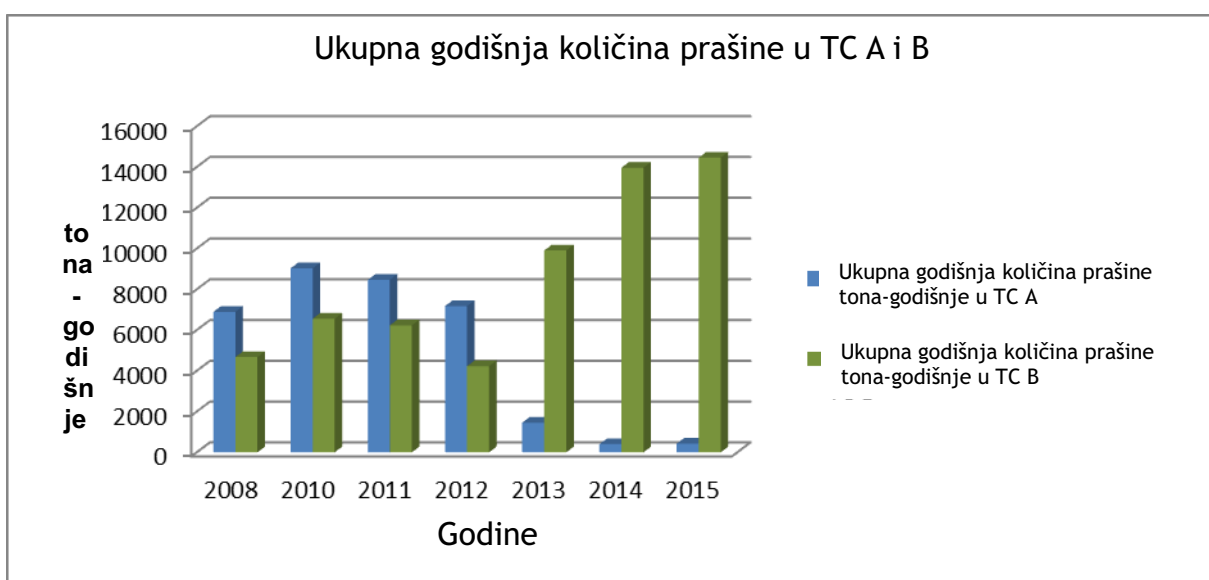

Fig.14. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2008-2015

Emisije SO₂ u mg/Nm³- U fig.15 su prikazane emisije SO₂ u TC A i u TC b. U TC A se primećuje da je u toku januara bilo prekoračenja, dok drugih meseci nije bilo prekoračenja. U TC B u toku ovih meseci je bilo prekoračenja. Važno je napomenuti da u toku meseci Oktobar i Decembar u TC B nije bilo prekoračenja.

Središni projekti ostvareni u zoni EKK-a

Projekt CLRP u DSK- Projekat CLRP: Odstranjivanje fenola, katrana, zagađenih ulja i ostalih opasnih materijala deponovanih u objektima hemijskih razlaganja (OHR). I u 2015 godini je bilo aktivnosti projekata za odstranjivanje opasnih materija u Odseku za Hemijska Razlaganja (CLRP). U odseku gasifikacije, u toku aprila 2015, ugovarač je odstranio poslednjih 20 (t) ugovorenih hemikalija za izvoz, povećavajući na taj način količinu prerađenih hemikalija van zemlje na 7208.04 (t).

U toku juna 2015 je očišćen zadnji deo podzemnog rezervoara B-5, pristupom osoblja u prostore rezervoara, odakle je odstranjeno 15 velikih džakova i 2 plastična kanistera (IBC) opasne materije koje su bile ostavljene u hangaru. Projekat CLRP je počeo 2011 godine od strane kompanije "EPE"- Environmental Protection Engineering S.A. na osnovu naučnog programa započetog od strane Kompanije "Chiresa AG". Projekat je nastavljen sa prekidima, u zavisnosti od uslova. Aktivnost EPE je završena, dok se veliki džakovi zbog nedostatka sredstava i dalje nalaze u hangaru.

Projekat kogenerisanje- Nakon mnogo godina je napokon realizovan projekat kogenerisanja. Ovaj projekat obuhvata povezivanje sistema centralnog grejanja Prištine "Termokos sh.a" sa TC Kosovo B, preko zagrevanja vode gradske toplane parom termocentrale. Ovo je još jedna investicija u nizu istih koje pomažu pri smanjenju uticaja na sredinu. Gradska toplana Prištine na mestima sagorevanja mazuta ima visoku emisiju zagađivača. Sada pa nadalje će koristiti paru termocentrale za centralno grejanje. Ovaj projekat takođe predviđa renovisanje postojeće mreže i budućih pod-stanica, kao i poboljšanje grejanja za potrošače "Termokos sh.a".

Ovaj projekat finansira: EZ, Nemačka Vlada, SIDA i Vlada Luksemburga kao i KfE.

Rekultivacija- 2015 godine je nastavljeno s procesom rekultivacije deponija pepela i pustara gde je podignut Zeleni pojas u zapadnom delu blizu rudnika M.S. Sibovc-JP, visine 1500 (m), odnosno površine od S=2 (ha). Ukupno je posađeno 1025 mladica, raznih vrsta.

4.2. Zona Feronikla i uticaj sredine

NewCo Ferrinikeli Complex.LL.C ispunjava zakonske obaveze za izveštavanje o stanju (životne) sredine na mesečnom ili godišnjem nivou. Predmet ove procene stanja sredine će biti neki podaci iz Godišnjeg izveštaja 2015¹⁶ i mesečnog izveštaja.

Feronikal proizvodi unikatnu leguru feronikla (Fe-Ni). Topionica se snabdeva iz lokalnih rudnika (Glavica i Čikatovo kao i uvozne rude iz Gvatemale, Albanije itd.)

Tehnološki proces je dosta dug i komplikovan. Nakon mljenja, ruda se šalje u rotacionu peć (postoje dve takve peći) gde se vrši sušenje i pečenje, upotrebljujuću pet-koksin i mazut kao gorivo. Gasovi i prašina koji se oslobađaju u rotacionoj peći se prerađuju u elektrostatičkim otprašivačima. Pečena ruda se dalje šalje u električnu peć gde se vrši topljenje iste na temperaturi 1400-1600°C.

Gasovi koji se ispuštaju iz električne peći se prerađuju u sistemu za pročišćavanje gasova (mokri kolektori-skruberi). Rafinisanje feronikla sada kao prve substance (13-16% Ni) se realizuje u jednom vertikalnom konvertoru (postoje dva takva) pumpajući kiseonik i dodavanjem kreča ili krečnjačkog kamena. Rafinisanje stvara talog u konvertoru koja se šalje u magnetno postrojenje za razdvajanje (mobilna drobilica). Gasovi koji se otpuštaju se odavde prerađuju u morkom kolektoru (čišćenje vodom). Podela rafinisanog feronikla se vrši u obliku granula zbog komercijanih razloga ili u obliku grumenja 25 kg.

Feronikal proizvodi leguru Fe-Ni, koja uglavnom sadrži 25% Ni i 75% Fe. Kapacitet projektiranja Feronikla: 12 000 t Ni/Fe-Ni (25%Ni, 75% Fe). Sa dve električne peći se proizvodi 10 000 t ni/Fe-Ni u toku godine.

Osnovna supstanca, gorivo i pomoćne supstance koje su korištene u Feroniklu u toku 2015 godine:

Ruda: 1 164 439 t; lignita: 126 337 t; kamenog uglja: 15 027 t; koksa: 15 t; krečnjačkog kamena : 36 6685 t; tečnog kiseonika: 682 t; gasovitog kiseonika : 12 756 t; električne energije : 581 507 MĚh; mazuta : 18 045 t; petrolkosa : 38 081 t; tehnološke vode: 1 948 221 m³. itd.

Procena emisija za 2015 godinu

Feronikal u celom svom proizvođačkom lancu, od vađenja ruda, transporta, pripreme, sušenja, pečenja, deponovanja, procesa proizvodnje legure gvožđe-nikal pa sve do deponovanja industrijskih otpadaka predstavlja opasan izvor za sredinu na mestima gde se prostire ovaj lančani proizvođač.

¹⁶ Godišnji izveštaj 2015- Feronikal

Sadržaj teških metala u početnoj rudi, Fe, Ni, Co, Cd, Cr, As, Pb itd. i metalurški procesi koji prate ukupan proces, karakterišu Feronikal zagađivačem A kategorije (prema Kriterijumima za PUS- EBR i SB)

Izgled Feronikla i merne tačke emisija iz dimnjaka

Niže su grafički prikazane emisije Prašine, SO₂ i NO_x izmerene u Feroniklu, odnosno u rotacionim pećima.

Izmerene emisije prašine u mg/Nm³ - U figuri 17 su predstavljene emisije prašine Feronikla, odnosno rotacione peći odakle se vidi da nema prekoračenja dozvoljenih vrednosti u toku meseci Januar- Decembar 2015 godine. Važno je napomenuti da smo Septembra i Oktobra imali niže vrednosti emisija prašine u poređenju sa prethodnim mesecima.

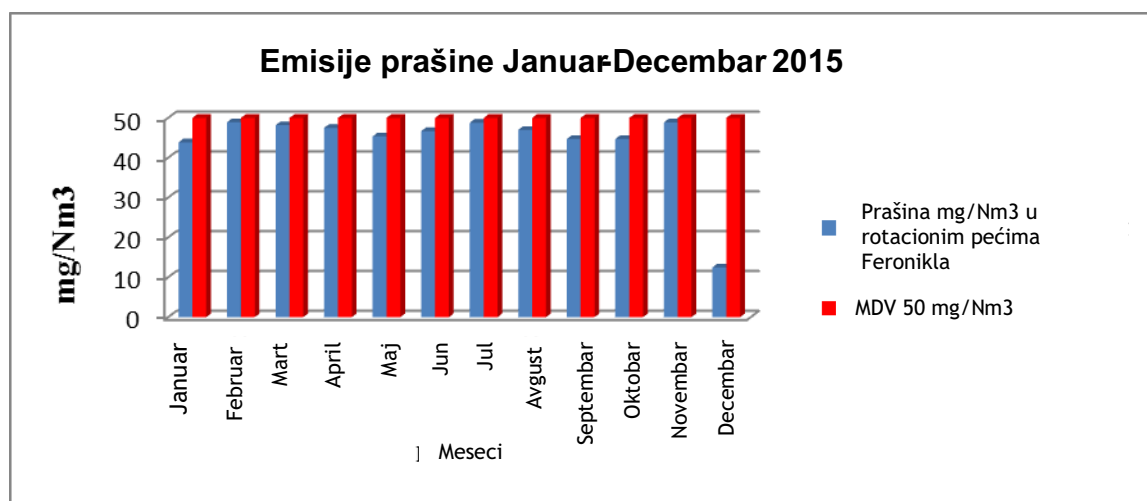

Fig.17. Izmerene emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2015 godine

Izmerene emisije SO₂ u mg/Nm³- U figuri 18 su predstavljene emisije SO₂ u Feroniklu, odnosno u rotacionim pećima gde se vidi da u toku meseci Januar-December 2015 godine nije bilo prekoračenja dozvoljenih vrednosti.

Važno je navesti da je u toku meseci Avgust, Septembar i Oktobar imalo nižih vrednosti emisija SO₂ u poređenju sa prethodnim mesecima.

Takođe Decembra se primećuje veoma niska vrednost u poređenju sa prošlim mesecima.

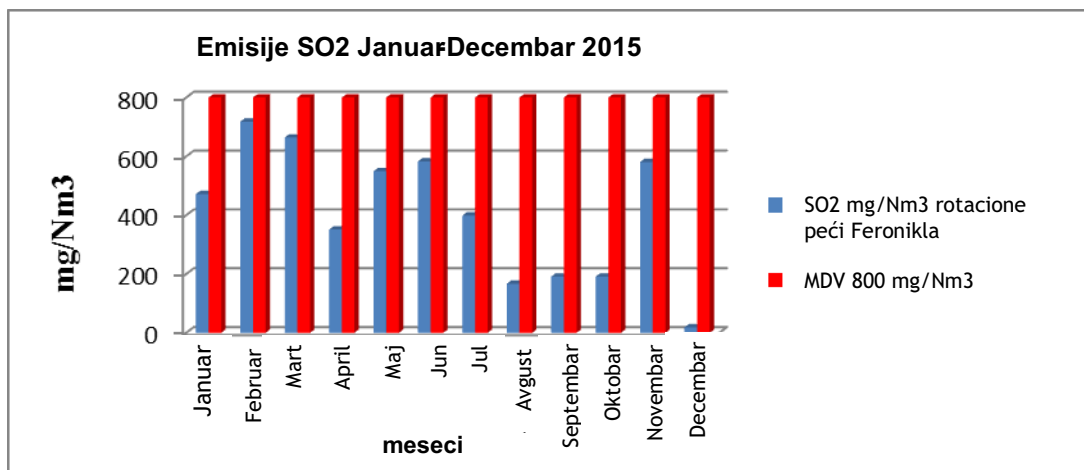

Fig.18. Izmerene emisije SO₂ u mg/Nm³ u toku 2015

Izmerene emisije NO_x u mg/Nm³- U figuri 19 su predstavljene emisije NO_x u Feroniklu, odnosno u rotacionim pećima odakle se da primetiti da je u toku meseci Januar-December 2015 godine je imalo mnogo nižih vrednosti od onih dozvoljenih. Znači nije bilo prekoračenja.

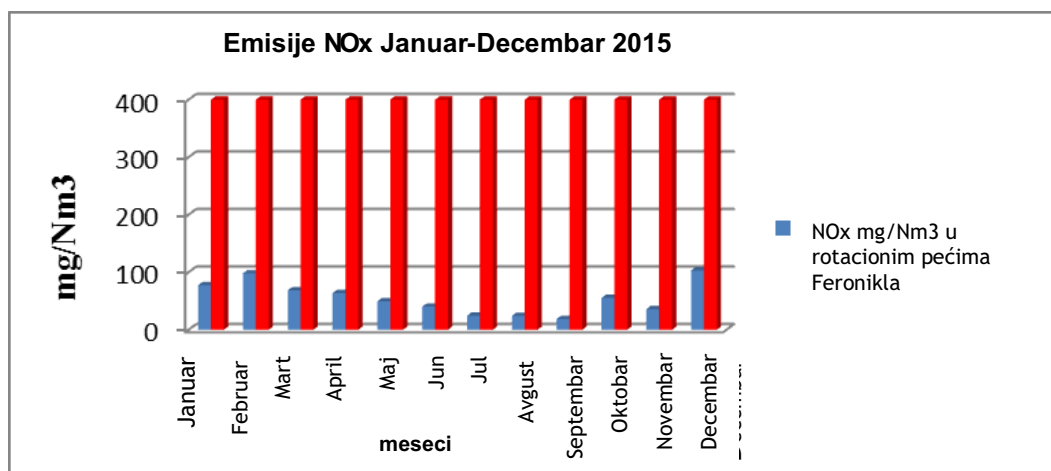

Fig.19. Izmerene emisije NO_x u mg/Nm³ u toku 2015 godine

4.3. Zona SharrCem-a i njegov uticaj na sredinu

Sharrcem na mesečnom i godišnjem nivou izveštava MSPP-u/AZSK-u o stanju sredine. Neki podaci iz Godišnjeg izveštaja 2015 i mesečni izveštaji će biti predstavljeni u cilju procene stanja sredine.

Tabela 11: Performansa fabrike

<i>Pokazatelji središne performanse</i>	<i>Godina 2015</i>
Proizvodnja jako pečene cigle [t/godišnje]	357,140
Proizvodi cementa [t/godišnje]	630.203
NOX, [mg/Nm ³]	409.54
SOX, [mg/Nm ³]	7.93
Prašina, [mg/Nm ³]	2.31
Hladnjak jako pečene cigle/prašine mg/Nm ³]	0.36
Mlinovi cementa 1&2- prašine, [mg/Nm ³]	5.36
Ukupne emisije- CO ₂ [t CO ₂ /godišnje]	319,215
Specifične emisije CO ₂ [kgCO ₂ /t jako pečene cigle]	893.81
Specifične emisije CO ₂ [kgCO ₂ /t cementa]	570.82
Specifična potrošnja energije,[kcal/kg jako pečene cigle]	865.39
Specifična potrošnja električne energije, [kWh/t cem]	100.70
Specifična potrošnja vode [l vode/t cementa]	141.76
Alternativna ukupna sirovina [%]	16.16
Jako pečena cigla/razmer cementa, [%]	67.93

Procena emisija za 2015 godinu

Niže su grafički prikazane emisije Prašine, SO₂ i NO_x u Sharrcem-u.

Emisije prašine u mg/Nm³- U fig 20 su predstavljene emisije prašine u Sharrcem-u u toku Marta-Decembra 2015 godine, gde se vidi da su vrednosti veoma niske u poređenju sa dozvoljenom vrednošću.

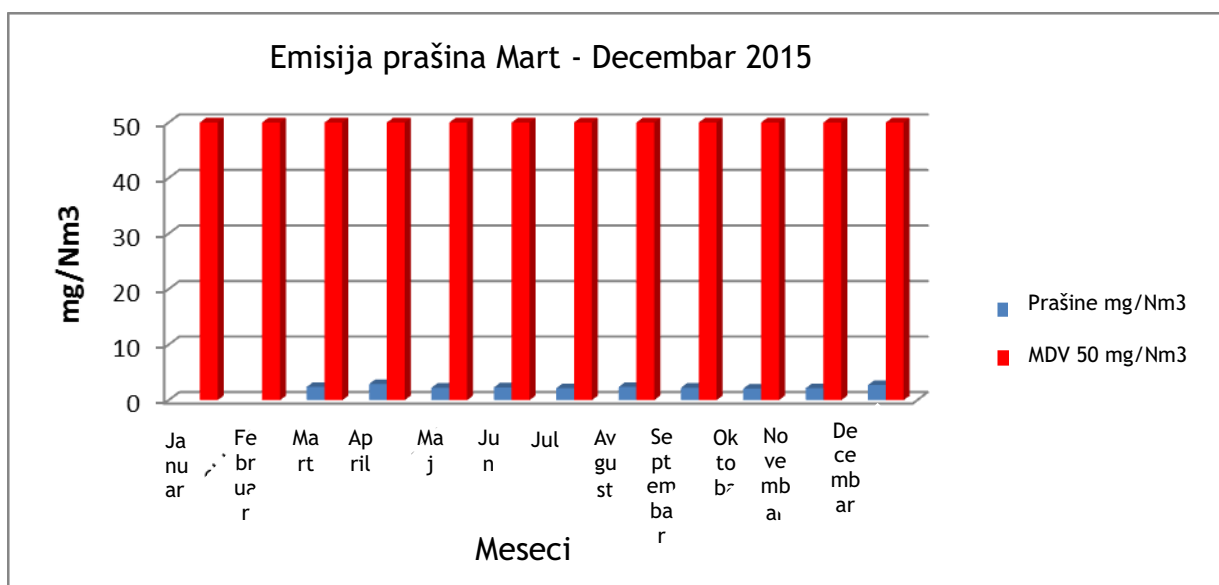

Fig.20. Srednja godišnja vrednost emisija prašine u mg/Nm3 u toku 2015

Emisije SO2 u mg/Nm3- U figuri 21 su predstavljene emisije SO2 u Sharrcem-u.

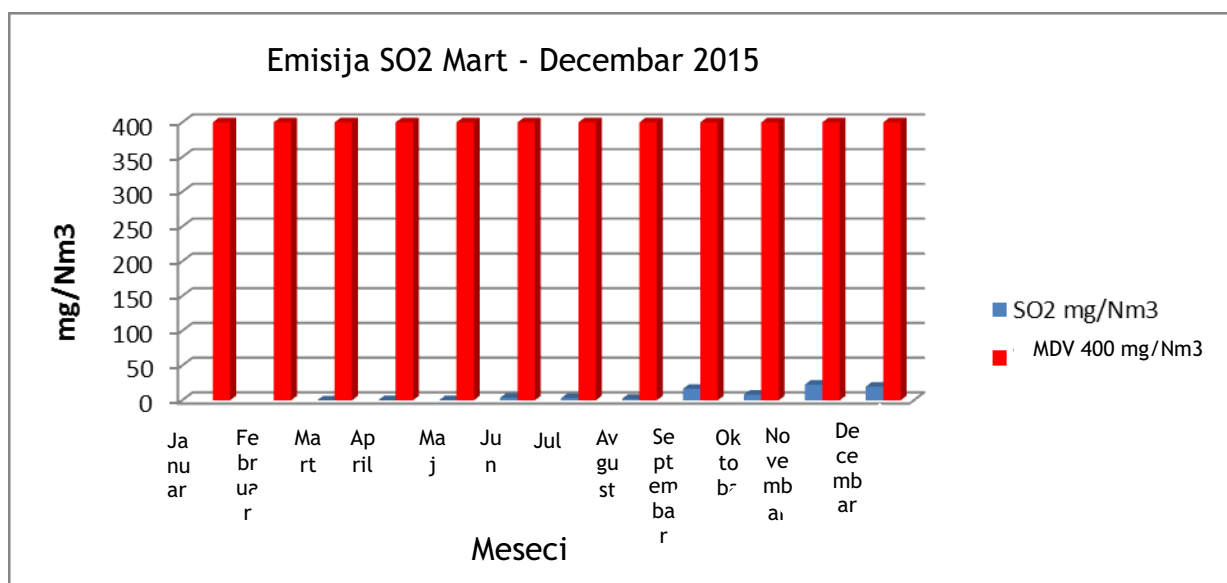

Fig.21 Srednja mesečna vrednost emisija SO2 u mg/Nm3 u toku 2015.

Emisije NOx u mg/Nm3- U figuri 22 su predstavljene emisije NOx u Sharrcem-u odakle se vidi da nema prekoračenja u toku Marta-Decembra 2015 godine.

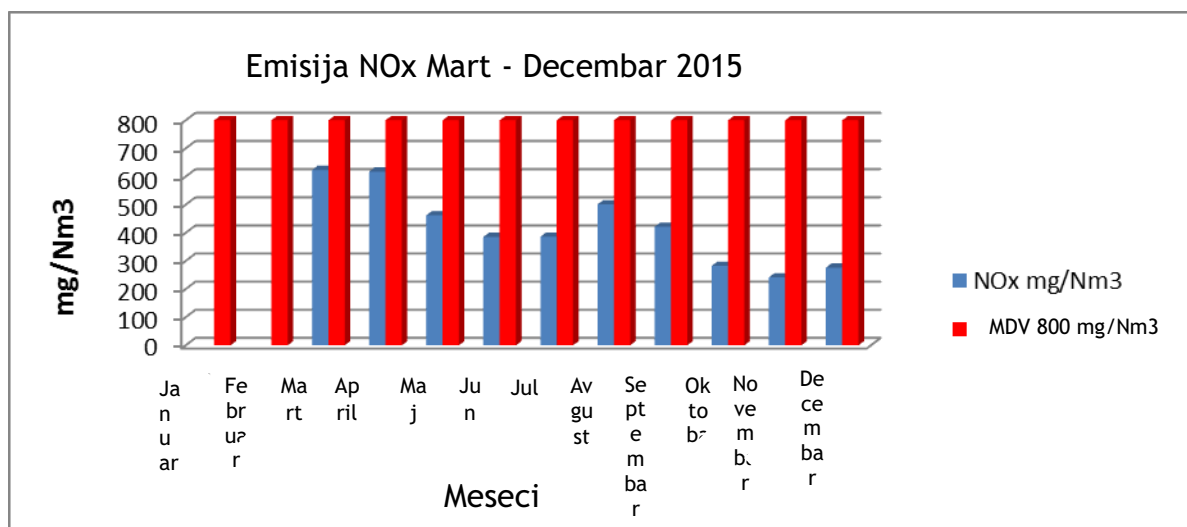

Fig.22. Srednja mesečna vrednost emisija NOx u mg/Nm3 u toku 2015

Središnji projekti ostvareni od strane Sharrcem-a

- ✓ Izgradnja postrojenja za preradu otpadnih voda / ĖTTP
- ✓ Plan delovanja za reduciranje emisije buke u fabrici
- ✓ Plan delovanja o promeni pravca raspršivanja buke u sektoru Pakovanja
- ✓ Trogodišnji plan delovanja o reduciranju emisija prašine 2014-2016
- ✓ Rekonsktruisanje skladišta za privremeno skladištenje čvrstih i tečnih ostataka koje se regenerišu
- ✓ Godišnji plan za rehabilitaciju kamenoloma Dimce u toku 2015 kao i Petogodišnji plan, 2016-2020

4.4. Ostale ugrožene zone (Središni hotspotovi)

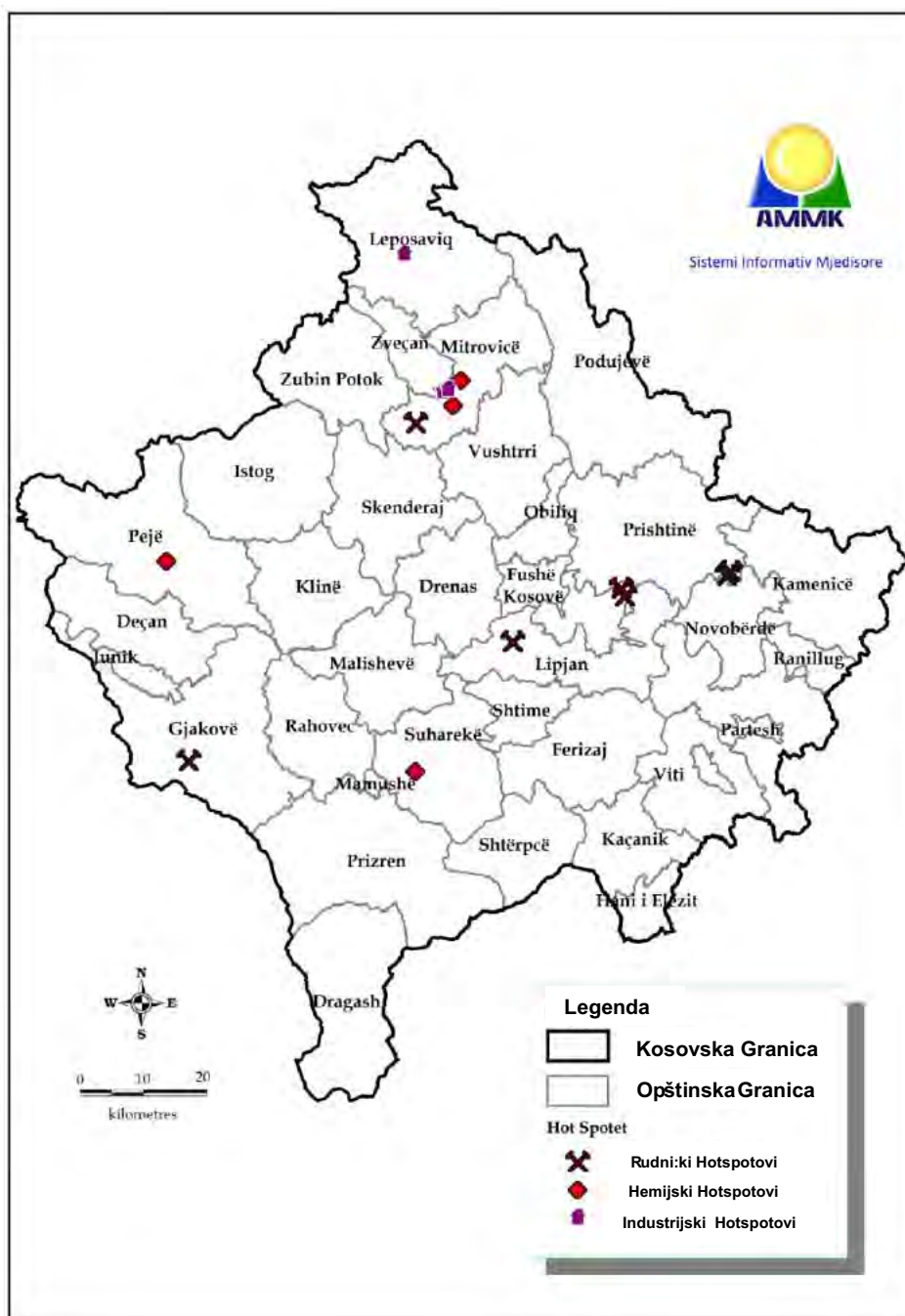
U toku zadnje decenije kao i zadnjih godina su nasleđeni i napravljeni hotspotovi koji potiču iz metalurških, rudničkih, hemijskih, poljoprivrednih i urbanih industrija. Prema izveštaju Hotspotova objavljenih na AZSK-u, naša zemlja ima oko 28 takvih a većina istih su raštrkani bez ikakvog kriterijuma i bez prethodne procene o njihovom uticaju na sredinu. Trenutno, skladišta i deponije ostataka od industrijskih metalurških i rudničkih proizvoda zauzimaju glavno mesto što se tiče uticaja s visokim rizikom u sredini. Ovi deponovani ostaci sadrže teške metale što je za zemljište i okolinu otrovno. (tab 12)

Unatoč investicija za poboljšanje sredine, bilo od strane institucija ili inostrane finansijske podrške, i dalje se ne može govoriti o pozitivnom trendu eliminisanja ili rehabilitaciji ovih hotspota. U skladu istih se može spomenuti projekat eliminisanja fenola u EKK-u kao i proces rehabilitacije deponije pepela u Mirašu.

Tab.12:Industrijski, rudnički i hemijski hotspotovi

Mesto	Aktivnost	Površina
Deponija rudnika blizu Jezera Badovce, Kišnica, Gračanica	Sadržaj Pb, Zn	2.85 ha
Deponija sterilnog materijala, ostataka iz rudnika Kišnica, Gračanica	Sadržaj Pb, Zn	10.23 ha
Deponija teških metala, Gračanica (rehabilisana)	Sadržaj Pb, Zn	70 ha
Rudnička deponija u Artani/Marec 1 i 2	Deponija Olova i Cinka	2.38 ha
IPM- Mitrovica	Ostaci teških metala od metalurgije cinka, proces jarosita, postrojenje za veštačke otpatke, baterije, elektrolize cinka, sagorevanje pirita i ostaci fosfogipsa.	115.10 ha
IPM-Mitrovica	Deponovanje radioaktivnih materija Nitrat-Toriuma	0.04 ha
Prvi Tunel-Mitrovica	Deponovanje radioaktivnih materija: Stroncium, Torium i Americium	0.03 ha
Industrijska deponija u Zvečanu	Deponija teških metala	62.28 ha
Industrijska deponija u Leposaviću	Deponija teških metala	20.31 ha
Deponija u Keljmendima-Mitrovica	Deponija teških metala	23.78 ha
Flotacija rudnika Hroma u Deve-Đakovica	Flotacija rudnika hroma	5.23 ha

Rudnik u Golešu, Opština Lipljane	Rudnik magnezijuma i ostalih teških metala	15.13 ha
Objekat bivšeg Preduzeća Agro-Kultura u Širokom-Opština Suva Reka	Skladište za otpadke pesticida i fertilizatora	0.04 ha
Objekat bivše Fabrike automobila u Peći	Skladište za opasne industrijske hemikalije	0.12 ha

Mapa: Prostorno pružanje industrijskih Hotspotova, rudnika i hemikalija

izgradnju i ekonomski razvoj. Međutim u rekama mnoga mesta iskorišćavanja inerata su bezkriterna i prekoračuju kapacitete reka. Ovo preterano iskorišćavanje je praćeno posledicama ne samo u ekosistemu reke i njenog korita nego i pojavom poplava i izlivima reka.

Oslanjajući se na podatke inspektorijata za sredinu i na posetama terena iz AZSK-a se procenjuje da središno stanje reka nastavlja da se pogoršava zbog iskorišćavača šljunka. Najoštećenije reke i one u kojima se nastavlja degradacija su: Beli Drim, Pećka Bistrica, Erenik, Desivojca, Krivareka i Ibar. (Tabela13).

Tab. 13 : Degradisane površine po rekama¹⁸

Reka	Površina ha
Beli drim	1011.75
Ibar	4.5
Binačka Morava	4.79
Pečka Bistrica	134.5
Erenik	19.48
Desivojca	18.95
Ukupno	1219.23

¹⁸ GFO2014, Degradation of rivers in Kosovo; Integrating ecological knowledge into nature conservation and ecosystem management, 44th annual meeting, September 8-12 th, 2014, Hildesheim, Germany

6. Sprovođenje Strategije Plana Delovanja za (životnu) Sredinu

6.1. Sprovođenje Strategije za Sredinu Kosova 2011-2021 i Nacionalnog Plana za Sredinu 2011-2015

Strategija za Sredinu Kosova i Nacionalni Plan Delovanja za Sredinu su razmotreni od strane MSPP-a i ostalih institucija obuhvaćenih u procesu u toku 2010 godine, a projekat je podržan od strane SIDA-e. 2011 godine ovi dokumenti su usvojeni u Vladi Kosova, međutim nisu poslani na odobrenje u Skupštinu Kosova.

Glavni objektivni proizašli iz revizije Strategije Sredine Kosova (SSK) 2011-2012 su bili:

- Ojačanje sistema rukovođenja sredine,
- Investiranje u zone sa kritičnim problemima,
- Porast informisanosti i osveščivanja o sredini.

Kao podrška za realizaciju ovih strateških objektivna je izrađen Nacionalni Plan Središnjeg Delovanja 2011-2015, da bi ova dva dokumenta predstavljala uputstvo za sve investicije povezane za sredinu u što kraćem periodu i u srednjem roku (1-5) i da osiguraju da će iste biti sprovedene u skladu sa standardima EZ-a.

Opšti cilj NPSD-a (2011-2015) je poboljšanje rukovođenja i zaštita sredine Republike Kosova, kreirajući bolji životni kvalitet za sve građane i postojan ekonomski, socijalni i kulturni razvoj.

Za sprovođenje objektivna i ciljeva SSK i NPSD-a 2011-2015 su određeni glavni postupci i specifikovane su investicije po relevantnim institucijama i vremenskim rokovima.

U tabeli 14 je predstavljen nivo sprovođenja NPSD-a 2011-2015 na osnovu prioriteta, projekata i ciljeva investicija prema središnjim sektorima.

Tabela 14: Nivo sprovođenja prioriteta, projekata i ciljeva investicija prema središnjim sektorima predviđenim za 2011-2015

Prioritet	Cilj investicija	Instit. Za sprovođenje	Vremenski period	Nivo sprovođenja	Komentar
Otpadne vode	Izgradnja infrastrukture za velika postrojenja za preradu otpadnih voda (EETPs) u sedam glavnih centara.	MSPP, ODO, JST, Opštine	2012-	Delimično	U procesu izgradnje je Postrojenje za otpadne vode u Prizrenu, dok su započele procedure i za postrojenja u Prištini, Peći, Mitrovici i Đakovici.
Snabdevanje vodom	Popravka i proširenje mreža snabdevanja vode i kanalizacije u sedam glavnih centara	MSPP, ODO, Opštine	2011-2015	Delimično	Bilo je neprekidnih investicija za proširenje mreža za snabdevanje vodom i kanalizacijom u sedam glavnih centara.
Rukovođenje vodama	Master Plan/Strategija vode	MSPP		Delimično	Izrađena je Strategija voda koja je predata za usvajanje u Vladu Kosova
Rukovođenje vodama	Projekt Plan za Rukovođenje slivova reka	MSPP		Početna faza	Još nije počela izrada Plana za Rukovođenje slivova reka
Rukovođenje vodama	Rehabilitacija oštećenih zona reke Beli Drim	MSPP+ Opštine	2013-2015	Početna faza	Nije bilo specifičnih projekata za Rehabilitaciju degradiranih zona reke Belog Drima
Rukovođenje vodama	Regulisanje korita reke Sitnica	MSPP + opštine	2013-2015	Delimično	Regulisan je deo rečnog korita
Monitorisanje voda	Povećanje broja tačaka nadgledanja za površinske vode	MSPP	2011-2013	Delimično	Odobren je dvogodišnji pilot-program za monitorisanje površinskih voda, u toku je proces revizije plana
Monitorisanje podzemnih voda	Ispitivanje fizibiliteta za mrežu podzemnih voda i kreiranje 30 tačaka monitorisanja	MSPP	2012-2014	Početna faza	Izrađen je projekat koji će početi sa sprovođenjem u toku 2016 godine sa podrškom SIDA -e
Zakonski okvir za vode	Izrada Administrativnog Uputstva	MSPP	2011-2015	Delimično	Izrađeno je nekoliko uputstava ali nije još kompletirana podzakonska osnova sa odgovarajućim uputstvima
Zemljište	Priprema katastra za zagađivače zemljišta	MSPP	2013 - 2015	Delimično	Realizovan je katastar u sklopu projekta "Monitorisanje zagađenosti poljoprivrednih zemljišta" s podrškom od strane EZ-a
Rehabilitacija zagađenih površina	Rehabilitacija zagađenih površina i regulisanje prostora EKK-a	EKK	2011-2015	Realizovano	Realizovan je preko projekta za rehabilitaciju zagađenih površina u Obiliću. I projekat za odstranjivanje opasnih ostataka od Gasifikacije.
Rehabilitacija	Rehabilitacija od otpadaka zagađenih	MSPP	2015	Delimično	Bilo je nekoliko projekata u opštinama podržanih od

zagađenih površina	zona				strane GIZ-a i u sklopu kampanje "Očistimo Kosovo"
Energetska efikasnost	Upotreba energije za grejanje sa procesom kogenerisanja termocentrale Kosovo B i proširenje mreže	ODO, EKK Termokos, Opština Priština	2010 – 2015	Realizovano	Jedan deo je realizovan u toku 2015 godine, druga faza je u procesu realizacije
Energetska efikasnost	Sprovođenje merenja efikasnosti energije za porodice i industrije	ODO, MSPP MER EKK	2011-2014	Početna faza	I dalje nije počelo sprovođenje nekog programa merenja efikasnosti energije za familije i industriju
Obnavljajuća energija	Aktivnosti i mere izgradnje kapaciteta za upotrebu izvora obnavljajuće energije	MMPH DKA	2012-2015	Delimično	Bilo je nekoliko aktivnosti za sprovođenje mera izgradnje kapaciteta za korišćenje izvora obnavljajuće energije (male hidrocentrale, turbine vetra, solarni paneli i fotovoltazno osvetljenje itd.)
Alternativni izvori energije	Promovisanje upotrebe gasa, alternativni izvori energije	MSPP MEI	2011-2015	Početna faza	Nije bilo specifičnih projekata o promovisanju iskorišćavanja gasa kao alternativnog izvora energije
Proizvodnja energije	Izgradnja novih termocentrala s čistom tehnologijom	ODO	2012-2015+	Početna faza	I dalje nije počela izgradnja novih termocentrala
Efikasnost energije	Porast upotrebe sistema centralnog grejanja	MALU Opštine Kačanik, Peć	2012-2015	Delimično	Postoje podaci koji govore o porastu korišćenja sistema centralnog grejanja
Energija	Stimulansi i subvencije za efikasnost energije i razvoj novih tehnologija i alternativnih izvora energije	ODO, MSPP	2012-2015	Delimično	Bilo je olakšica u vezi bankarskih kredita u vezi sa efikasnosti energije i olakšice od strane MER-a u vezi projekata iskorišćavanja alternativne energije.
Reduciranje zagađenosti od proizvodnje energije	Instalacija oprema za desumporizaciju (EKK) i instalacija novih oprema za filtriranje za Kosovo B	EKK, ODO	2012-2015	Početna faza	Nema informacija o realizaciji ovih projekata u EKK-u
Rudnici	Rehabilitacija rudnika i iskorišćenih zona (napušteni kamenolomi)	MSPP MER	2012-2015	Neostvareno	Nema podataka o implementisanju nekog specifičnog projekta ili programa za rehabilitaciju iskorišćenih kamenoloma
Rudnici	Rehabilitacija iskopa rudnika (istorijskih)	ODO	2012-2015	Delimično	Nema informacija o nekom specifičnom projektu za ovu problematiku
Rudnici	Prerada kiselih rudničkih voda (Pb, Zn)	MSPP, Trepča	2012-2015	Delimično	Za preradu kiselih voda rudnika Artane je

					urađeno ispitivanje verovatnoće uz podršku UNDP-a i pripremljen je detaljni tehnički projekat za izgradnju postrojenja za preradu ovih voda. U sklopu Projekata za investicije u infrastrukturu za period 2014-2020- uz podršku ĆBIF-a iz EZ, pomenuti projekat se nalazi na listi prioritarnih projekata.
Upravljanje otpacima	Izgradnja objekata i oprema za preradu otpadaka	Vlada MSPP Opštine	2015	Delimično	U Regionlanim bolnicama je izgrađeno sedam (7) centara za preradu otpadaka infektivne medicine. Projekat je u potpunosti ostvaren i u svim centrima funkcioniše dobro.
Upravljanje otpacima	Poboljšanje upravljanja deponija komunalnih otpadaka	ODO MSPP	2011-2013	Delimično	Rukovođenje deponijama komunalnih otpadaka nije na željenom nivou. Svateska Banka je podržala Rad o Pred-ostvarljivosti i modernizaciji i proširenju deponije komunalnih otpadaka u Dragašu.
Upravljanje otpacima	Povećanje fakturisanja za sakupljanje otpadaka	Opštine, regulativna kancelarija	2014	Delimično	Bilo je porasta fakturisanja, posebno pri sprovođenju novih politika u nekoliko opština, npr. u Prizrenu.
Upravljanje građevinskim otpacima	Strategija za upotrebu građevinskog materijala i recikliranje korištenog građevinskog materijala	MSPP MER opštine	2012-2014	Početna faza	Bilo je aktivnosti, uglavnom za određivanje opštinskih lokacija za građevinske otpadke. Opštine Prizren, Orahovac, Priština, Drenas.
Upravljanje industrijskim otpacima	Razvoj programa za preradu mesta za sakupljanje industrijskih otpadaka	Agencija za privatizaciju Trepča	2015	Početna faza	Nema specifičnih podataka za implementaciju nekog projekta za preradu mesta za sakupljanje industrijskih otpadaka Trepče.
Recikliranje otpadaka	Podržavanje recikliranja otpadaka i sa subvencijama	MSPP JST	2015	Početna faza	Bilo je malih inicijativa ali nema nekog specifičnog programa na nacionalnom nivou.
Klimatske promene	Popis emisija gasova koje prouzrokuju gasove staklene bašte (GHGs)	MSPP	2011-2013	Realizovano	Kosovo, preko AZSK-a je kompletirao inventar gasova staklene bašte za period 2008-2014.
Klimatske promene	Izrada Strategije za Klimatske promene	MSPP	2012-2013	Realizovano	Strategija za Klimatske Promene je ponovo pregledana. Pripremljen je Plan Delovanja za Klimatske Promene. Ova dva dokumenta će zajedno biti predata Vladi Republike Kosova na usvajanje.
Klimatske Promene	Izrada kapaciteta za Klimatske promene	MSPP	2012-2014	Delimično	Održane su obuke u sklopu raznih programa, a pogotovo u sklopu programa ECRAN i u sklopu

Industrijsko zagađivanje	Određivanje mehanizama za efektivno sprovođenje IPPC-a	MSPP	2011-2015	Realizovano	projekata podržanih od strane UNDP i ADA. Zakonom za Sprečavanje i Integrisanu Kontrolu Zagađenja su određeni mehanizmi za sprovođenje istog. Do sada su izdate 2 Integrisane Središne Dozvole.
Hemikalije	Priprema registra hemikalija koje su zabranjene i ograničene za upotrebu	MSPP	2013	Realizovano	Pripremljen je registar koji je sastavni deo AU Br. 23/2015 za uvoz-izvoz i tranzit određenih hemikalija-PIC- Procedura
Hemikalije	Mehanizmi za zaštitu štetnih efekata opasnih hemikalija	Vlada MSPP	2015	Početna faza	Nema specifičnog mehanizma za zaštitu od štetnih efekata opasnih hemikalija.
Hemikalije	Monitorisanje i kontrolisanje proizvođača, uvoznika i korisnika opasnih hemikalija	MSPP Opštine	2015	Delimično	Nema programa za monitorisanje i kontrolisanje proizvođača, uvoznika i korisnika opasnih hemikalija.
Hemikalije	Kreiranje nadležnog organa za administraciju hemikalija	Vlada MSPP	2014	Realizovano	Zakonom br. 04/L -197 je određeno da nadležan autoritet za administraciju hemikalija bude Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja
Transport	Poboljšanje kvaliteta usluge javnog transporta	MI Opštine	2011-2013	Delimično	Nije bilo specifičnog programa ili projekta u ovoj oblasti, osim projekta za javni transport u opštini Prištine.
Transport	Reduciranje zagađenja vazduha upotrebljavajući katalitičke konvertere za stare automobile	MI	2012-2015	Početna faza	Odobreno je administrativno uputstvo za pokretne izvore zagađenja vazduha i očekuje se sprovođenje istog.
Transport	Razvoj koncepta puta za teška vozila u urbanim zonama.	MER MSPP	2012-2015	Početna faza	Za sprovođenje Planova za Zaštitu od Buke, prvo treba pripremiti Strateške Mape Buke koje će se početi izrađivati nakon usvajanja Zakona za zaštitu od Buke koji je poslan u Vladu na usvajanje.
Transport	Razvoj i sprovođenje plana za buku i vibracije od saobraćaja	MSPP MI	2012-2015	Početna faza	I dalje ne postoji odobren plan za buku i vibracije prouzrokovane saobraćajem. Bilo je nekoliko aktivnosti u vezi sa izradom strateške mape za buku.
Transport	Plan razvoja	MSPP MF, Opštine	2012-2015	Delimično	Izrađen je Plan za Multimodalni Transport
Industrija	Projekti s institucionalnom podrškom osnovani na čistoj tehnologiji i obnovljive izvore.	MSPP ODO MF	2012-2015	Delimično	Postojao je mali broj projekata uz institucionalnu podršku osnovanih na čistoj tehnologiji i obnovljive izvore. Projekti se uglavnom nadovezuju na zahteve

Vanredno središnje stanje	Plan vanrednog stanja u slučaju nezgoda prouzrokovanih opasnim hemikalijama	MSPP	2012	Nije realizovan	operatera koji apliciraju za Integrisanu Središnu Dozvolu. Nema nekog specifičnog plana za vanredno stanje u slučaju nezgoda prouzrokovanih opasnim hemikalijama, iako postoji plan
Zakonodavstvo o za sredinu	Završetak, obnavljanje i izrada novog zakonodavstva i podzakonskih akata za sve sektore uključene u zaštitu sredine u skladu sa acquis EZ-a	MSPP	2011-2015	Realizovano	MSPP je izradio zakonsku osnovu i nalazi se u procesu dopunjavanja zakonskim aktima koja je do određene mere harmonizovana sa zahtevima acquis EZ-a.
Podrška NVO-a	Podrška za središnje NVO-e u vezi sa neformalnim obrazovanjem	MSPP	2011-2015	Početna faza	Do sada je podrška središnjih NVO-a iz MSPP i opština bila simbolična
Ekonomski instrumenti	Ispitivanje verovatnoće izvodljivosti za izradu i kreiranje ekonomskih instrumenata	MSPP MALS Opštine	2011-2015	Delimično	Urađeno je preliminarno istraživanje o mogućnostima kreiranja ekonomskih središnjih instrumenata .
Ekonomski instrumenti	Razvoj Eko-fonda	MSPP MF	2011-2013	Delimično	MSPP je pripremio draft zakona za Fond za Zaštitu Sredine i koncept Dokumenta za ovaj pojeekat -zakona. Dokument nije prosleđen za odobrenje uz obrazloženje da to ne dopušta Zakon za Javne Finansije.
Ekonomski instrumenti	Projekt-Pravilnici za primenjivanje ekonomskih instrumenata	MSPP	2011-2015	Delimično	Rade se analize za ostale mogućnosti kreiranja ekonomskih instrumenata za sredinu.
Obazovanje o životnoj sredini	Razvoj programa za obrazovanja o životnoj sredini za sve nivoe (vrtiće, škole, koledže, univerzitete)	MSPP MONT	2011-2015	Delimično	Broj programa za obrazovanje o životnoj sredini za sve nivoe je i dalje nizak. Međutim, MSPP je održavao stalna predavanja o životnoj sredini u nižim srednjim školama i neprekidno je saradivao sa nastavnicima ovih škola, takode su i podeljeni edukativni materijali o životnoj sredini.
Osveščivanje javnosti	Podizane svesti javnosti o efikasnosti energije (proizvodnja i upotreba)	MSPP ODO	2011-2016	Realizovano	Bilo je nekoliko projekata od strane vladinih institucija i NVO-a o podizanju svesti javnosti o efikasnosti energije.

Podizanje svesti javnosti	Podizanje svesti javnosti za zaštitu sredine od otpadaka	MSPP opštine MONT+ UP	2015	Početna faza	I dalje nije realizovan nijedan konkretan projekat za podizanje svesti javnosti o opasnim hemikalijama.
Podizanje svesti javnosti	Podizanje svesti javnosti za zaštitu sredine od otpadaka	MSPP Opštine MONT + UP	2015	Delimično	Realizovano je nekoliko kampanja za podizanje svesti o zaštiti životne sredine od otpadaka, pogotovo o upravljanju otpacima i njihovog recikliranja.
Biodiverzitet	Sprovođenje Plana Delovanja za Biodiverzitet 2011-2015	MSPP Opštine + UP	2012-2015	Delimično	Realizovano je nekoliko projekata planiranih u sklopu ovog plana.
Biodiverzitet	Priprema prostornih planova i rukovođenja zaštićenih zona	MSPP	2012 -2015	Realizovano	Pripremljen je Prostorni Plan i Rukovodeći plan za NP Šar, pripremljen je Prostorni Plan za PM Mirušini Vodopadi, pripremljen je draft Prostornog Plana za NP "Prokletije".
Biodiverziteti	Zaštita "Prokletija" (Albanskih Alpa), kao Ornitološkog Rezervata (regije IBA) u skladu sa međunarodnim standardima za zaštitu ptica.	MSPP	2012-2013	Realizovano	"Prokletije" su proglašene Nacionalnim Parkom i on uživa zaštitu po zakonodavstvu na snazi kao druga kategorija IUCN-a. Ova kategorija podrazumeva striktnu zaštitu važnih zona ptica koje se pružaju na ovoj teritoriji.
Biodiverziteti	Priprema crvene knjige za Floru i Faunu	MSPP	2013-2014	Delimično	Pripremljena je Crvena Knjiga Flore, dok priprema Crvene Knjige Faune počinje u toku 2016. godine u sklopu programa podržanog od strane SIDA -e.
Biodiverzitet	Zaštita Šar planine, kao Ornitološkog Rezervata (regija IBA) u skladu sa međunarodnim standardima za zaštitu ptica.	MSPP	2012-2013	Realizovano	"Šar Planina" je proglašena nacionalnim Parkom i uživa zaštitu prema zakonodavstvu na snazi kao druga kategorija IUCN-a. Ova kategorija podrazumeva striktnu zaštitu važnih zona ptica koje se prostiru na ovoj teritoriji.
Biodiverzitet	Porast broja zaštićenih zona i njihovo efikasno rukovođenje	MSPP Parlament, Opštine	2012-2015	Realizovano	Vidno je porastao broj zaštićenih zona iako i dalje ima problema sa njihovim upravljanjem zbog nedostatka rukovodećih organa za nekoliko zona.
Informativni Sistem za Sredine	Razvoj jednog potpunog ISS-a povezanog sa EIONET-om za vode, otpadke, vazduh, zemljište i biodiverzitet.	MSPP AZSK	2012-2015	Delimično	Kreirano je nekoliko pod-sistema i baza podataka za vode, otpadke i bioraznolikost. Postoje redovna izveštavanja u EIONET-u za nekoliko sektora.
Međugranična saradnja	Regionalna saradnja za ispunjavanje dužnosti koje proizilazi iz zakonodavstva EZ-a	MSPP (Kosovo) MSPP (Makedonija) MŠŠUV (Albanija)	2013-2015	Delimično	Postoje projekti saradnje u sektoru voda (Sliv Drima) i u Sektoru zaštite prirode i biodiverziteta u zoni Šar planine i Prokletija.

7. Preduzete mere za zaštitu životne sredine

7.1. Usklađivanje središnjeg nacionalnog zakonodavstva sa Direkcijama EZ-a

Opšta nacionalna politika Kosova obuhvata i proces evropskog integrisanja. Između glavnih izazova u ovom procesu je i životna sredina, ispunjavanje evropskih središnjih standarda i usklađivanje nacionalnog središnjeg zakonodavstva sa onim evropskim.

Evropska Komisija je monitorisala proces harmonizacije središnjeg zakonodavstva Kosova za onom iz EZ-a i njenog sprovođenja. U sledećoj tabeli je predstavljen sadržaj glavnih smernica EZ-a o životnoj sredini i nivoa njihovog ukrštanja sa nacionalnim središnjim zakonodavstvom. (tab 15).

Tabela 15: Ukrštanje/transpozicija nacionalnog središnjeg zakonodavstva sa smernicama Evropske Zajednice

Polje	Smernice EZ	Nivo ukrštanja/transpozicije ¹⁹
Horizontalno zakonodavstvo	Smernica za PUS (85/337/EEC)	100%
	Smernica za SPS (2001/42/EC)	100%
	Smernica za informisanje o sredini (2003/4/EC)	65%
	Smernica za učešće javnosti (2003/35/EC)	100%
	Smernica INSPIRE (2007/2/EC)	78%
	Smernica za Središni Prestup (2008/99/EC)	53%
	Smernica za odgovornost spram sredini (2004/35/EC)	84%
Kvalitet Vazduha	Smernica za kvalitet ambijentalnog vazduha (2008/50/EC)	91%
	Smernica za Arsen, Kadmium, Merkur, Nikal i policiklične aromatične ugljikohidrate u vazduhu(2004/107/EC 4th Daughter Directive)	98%
	Smernica NEC, Granice nacionalnih emisija u vazduhu (2001/81/EC NEC Directive)	11%
	Smernica o sadržaju Sumpora u tečnim derivatima (1999/32/EC Sulphur Cont. Liquid Fuels)	27%
	Smernica za tačke goriva VOC- Organske eterične supstance (94/63/EC VOCs Petrol)	98%
	Smernica za II fazu tačaka goriva VOC- Organske eterične supstance (2009/126/EU Stage II VOCs petrol)	30%
Rukovođenje otpacima	Okvirna smernica za otpatke (2008/98/EC)	80%
	Smernice za otpatke baterija (2006/66/EC)	40%
	Smernica za otpatke ambalaža (94/62/EC)	87%

¹⁹ Progress report 9

Monitoring transposition and implementation of the EU environmental acquis, year 17,

	Smernica za PCB/PCT- Polihlorid Bifenil i Polihlorid Trifenil (96/59/EC PCB/PCT)	66%
	Smernica za otpatke automobila (2000/53/EC End-of-Life Vehicles)	100%
	Smernica za deponije (99/31/EC / Landfill)	100%
	Smernice za ograničenu upotrebu nekih opasnih supstanci u električnim i elektronskim opremama (2011/65/EU RoHS)	50%
	Smernica za ostatke električnih i elektronskih oprema (2012/19/EU WEEE)	46%
	Smernica za upravljanje rudnim ostacima (2006/21/EC Mining Waste)	91%
Kvalitet vode	Okvirna smernica za vode (2000/60/EC)	49%
	Smernica za zagađene urbane vode (91/271/EEC) UWWT	44%
	Smernica za podzemne vode (2006/118/EC Groundwater)	36%
	Smernica za pijaću vodu (98/83/EC)	87%
	Smernica za nitrate (91/676/EEC)	25%
	Smernica za vodu za kupanje (2006/7/EC Bathing Water)	0%
	Smernica za standarde kvaliteta vode (2008/105/EC)	4%
	Smernica za procenu i upravljanje opasnosti od poplava (2007/60/EC Floods)	12%
	Smernica za tehničke specifikacije za hemijske analize monitorisanja statusa voda (2009/90/EC Quality Assurance/Quality Control)	7%
Zaštita prirode	Smernica za divlje ptice (79/409/EEC)	100%
	Smernica za staništa (92/43/EC)	100%
	Smernica za pravila o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima (1999/22/EC Zoos)	80%
Kontrola industrijskog zagađivanja	Smernica za industrijske emisije (2010/75/EU)	69%
	Smernica Seveso III za Kontrolisanje velikih industrijskih nezgoda (2012/18/EU)	27%
	Smernica za kontrolisanje materija VOC (2004/42/EC -VOCs from Paints, Varnishes and Vehicle Refinishing Products)	25%
Hemikalije	Smernica za klasifikaciju, pakovanje i etiketiranje opasnih supstanci (67/548/EEC CLP Directive)	65%
	Smernica za Azbest (87/217/EEC)	82%
	Smernica za biocide (98/8/EC)	84%
Buka	Smernica za buku u životnoj sredini (2002/49/EC)	74%

7.2. Inspekcija i kontrolisanje sprovođenja zakona

U sklopu inspekcije realizovane od strane MSPP-a u toku 2015 godine je ostvareno: 606 inspekcija sa zapisnikom, 130 odluka, 4 obavezne kazne, 59 pokretanja sudskih procesa protiv prekršaja i 558 naredbi, preporuka i napomena. Gledano sa aspekta sektora, u sklopu sektora sredine je realizovano najviše inspekcija i ostalih zakonskih procedura. (Tabela 16).

Tab. 16: Inspekcije i ostale zakonske procedure po sektorima

Sektor	Postupci
Sredina	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 300 inspekcija sa zapisnikom ✓ 12 odluka ✓ 4 obaveznih kazni ✓ 15 pokretanja sudskih procesa ✓ 287 naredbi, predloga, opomena i td.
Vode	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 136 inspekcija sa zapisnikom ✓ 106 odluka ✓ 40 pokretanja sudskih procesa ✓ 101 naredbi, predloga, opomena itd.
Prostorno planiranje	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 170 inspekcija sa zapisnikom ✓ 12 odluke ✓ 4 pokretanja sudskih procesa ✓ 170 naredbi, predloga, opomena itd.

Dok u odseku zaštite prirode u sklopu zahteva za započinjanje prekršajnih procedura na osnovu Zakona za prirodu i Zakona za Nacionalne Parkove, u toku 2015 godine AZSK u ime Direkcije za Administraciju Nacionalnog Parka "Prokletije" je pokrenula 51 zahtev i još drugih 12 je pokrenuto u ime Direkcije za Administraciju Nacionalnog Parka "Šar". Takođe je AZSK u ime DANP "Prokletije" pripremila 100 krivičnih prijava, dok je u ime DANP "Šar" pripremljeno 48 krivičnih prijava. Takođe su podneta 74 zahteva za pokretanje predloga- tužbi za građanske parnice zbog kompenzacije štete.

7.3. Izdavanje dozvole

Prema podacima iz MSPP-a u toku 2015 godine je izdato 185 odobrenja, dato je 11 licenci za upravljanje otpacima, takođe su i započete procedure za izdavanje središnjih integrisanih dozvola za 10 operatera²⁰. Dok je u toku 2015 godine izdato još 3 novih vodenih dozvola, produženo je 9 vodenih dozvola i dato je 6 vodenih odobrenja i 38 uslova za vode.

²⁰ <http://mmp-h-rks.org/sq/Regjistri-i-pelqimeve-mjedisore>

7.4. Rehabilitacija zemljišta, zagađenih površina i monitorisanje istih

U toku 2015 godine, Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja je realizovalo nekoliko projekata koje su za cilj imale rehabilitaciju zemljišta, zagađenih površina i monitorisanja istih. U tabeli 17 su predstavljeni podaci za ove projekte.

Tabela 17: Investicije od strane MSPP-a o rehabilitaciji zemljišta, zagađenih površina i monitorisanje istih 2015

Naziv projekta	Vrednost projekta€
Pročišćavanje i ponovno kultivisanje zemljišta Obilića	570,000.00
Projekat "Sredina i vi"	50,000.00
Zelenilo i rehabilitacija jednog dela Industrijskog Parka u Mitrovici	20,000.00
Monitorisanje zagađenosti zemljišta	35,000.00

7.5. Regulisanje rečnih korita i pročišćavanje istih

Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja u toku 2015 godine je realizovalo nekoliko projekata za pročišćavanje reka i regulisanje njihovih korita. Podaci o ovim projektima i njihove vrednosti su predstavljene u tabeli 18.

Tabela 18: Investicije iz MSPP-a za regulisanje rečnih korita i čišćenje istih u toku 2015 godine

Naziv projekta	Vrednost projekta €
Pročišćavanje reke Lepenca od otpadaka Azbesta	250,000.00
Regulisanje rečnog kreveta reke Miruše u Gnjilanu	150,000.00
Regulisanje rečnog korita reke Krene u Đakovici	190,000.00
Regulisanje rečnog korita reke Erenik u Juniku	30,000.00
Regulisanje rečnog korita reke Lepenac u Kačaniku	100,000.00
Regulisanje rečnog korita reke Drenica u Drenasu	400,000.00
Opboljšanje infrastrukture reke prizrenska Bistrica	500,000.00

7.6. Razvoji i stagniranja/smetnje pri ojačavanju središnjih institucija

Između glavnih razvoja u ojačanju, utvrđivanju i podizanju tehničkih kapaciteta središnjih institucija treba izdvojiti:

- Osnivanje Nacionalnog Saveta za Klimatske promene,
- Podizanje kapaciteta AZSK-a pri pripremi Popisa Gasova Staklene Bašte,
- Porast broja fizičkih lica licenciranih za izradu izveštaja za Procenu Uticaja na Sredinu,
- Početak procesa za akreditovanja laboratorija i osoblja Hidrometeorološkog Instituta Kosova,
- Podizanje kapaciteta HMIK-a za izveštavanje uživo o poplavama i izlivima reka i učlanivanja u Evropski Sistem Obaveštenosti o Poplavama, EFAS (European Flood Awareness System),
- Osnivanje sistema Informisanja za Upravljanje Otpacima,
- Inicijativa za osnivanje regulacionog autoriteta rečnih slivova,
- Početak subvencionisanja NVO-a od strane MSPP-a.

Međutim, u sklopu stagniranja i smetnji pri ojačanju središnjih institucija u toku ovog perioda se izdvajaju:

- Nedostatak mreže za monitorisanje podzemnih voda,
- Nedostatak monitorisanja bioloških/ekoloških aspekata površinskih voda,
- Nizak broj službenika u sektoru monitorisanja vazduha,
- U MSPP-u nema posebnog sektora za Klimatske Promene,
- Ne postoji posebna institucija za monitorisanje hemikalija,
- NIJZ ne objavljuje podatke o kvalitetu voda i uticaju na zdravlje,
- Nizak broj programa nivoa bachellor i master na polju životne sredine/okoliša
- Nizak broj osoblja u odseku za prirodu, a pogotovo u Institutu za Zaštitu prirode,
- Ograničeni kapaciteti opština u odseku životne sredine/okoliša,
- Ograničen budžet u odseku za životnu sredinu/okoliš.

8. Investicije za zaštitu sredine

Investiranje u sredinu je jedan od direktnih oblika zaštite sredine, poboljšanja stanja sredine i sprečavanje negativnih uticaja na istu. Vlada Kosova, najveći deo investicija u sredinu je orijentisala preko budžeta za Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja. Takođe i opštine i ostale institucije deo budžeta orijentišu ka projektima za životnu sredinu.

Analizirajući budžet Ministarstva Sredine i Prostornog Planiranja za period 2014-2015 primećujemo da postoji osetan pad kako za ukupan budžet tako i za glavne investicije u sredinu. Dok su glavne investicije u sredinu 2014 godine dostizale sumu od iznad 45 miliona evra, 2015 godine su investicije pale na oko 35 miliona evra. (tabela 19)

Tabela 19 : Ukupan budžet i budžet za glavne troškove MSPP 2014-2016²¹

	2014	2015	2016
Glavni troškovi	44,957,255	34,901,813	35,903,684
Ukupan Budžet	47,785,028	38,043,185	39,357,027

Prema izveštaju Aktivnosti donora za period 2012-2013, izrađenom od strane Ministarstva Evropskog Integrisanja, najveći deo projekata u odseku životne sredine je podržan od strane Centralnog Budžeta Kosova sa oko 67% ili 103,730,000€, dok je zajednica donora doprinela sa 33% ili 50,292,397.

Investicije donora su bile orijentisane ka različitim sektorima kao što su: otpaci, biloška raznolikost, procena stanja zemljišta, prostorno planiranje, klimatske promene, podizanje kapaciteta i td. U sledećoj tabeli su predstavljeni podaci o nekoliko važnih projekata podržanih od strane donora.

²¹ Ministarstvo Finansija www.mf.rks-gov.net

Tabela 20: Neki od središnjih projekata podržanih od strane donora-2015

Naziv projekta	Donor	Vrednost projekta u Evro	Vreme sprovođenja
Treća faza programa za podupiranje Opštinskog Prostornog Planiranja (MuSPP)	SIDA- Švedska Agencija za Međunarodni Razvoj	7.8 miliona evra	2014-2015
Podrška pri Upravljanju Vodama i Monitorisanju Vodenim Resursima	Evropska Zajednica (IPA)	1.2 miliona evra	2012-2015
Podrška za Upravljanje otpacima	Evropska Zajednica (IPA)	1.5 miliona evra	2014-2016
Ispitivanje zagađenosti poljoprivrednog zemljišta na Kosovu (podrška za MSPP i MPŠRR)	Evropska Zajednica (IPA)	1.8 miliona evra	2013-2015
Projekat za čišćenje i ponovno kultivisanje zemljišta od uticaja Energetskog sektora	Svetska Banka	3.7 miliona evra	2013-2015
Podrška za razvoj niskih emisija	ADC- Austrijska Saradnja za Razvoj i UNDP	0.5 miliona evra	2013-2015
Inicijativa za smanjenje opasnosti od prirodnih nezgoda	UNDP-Program Ujedinjenih Nacija za Razvoj	0.8 miliona evra	2013-2016
Međugranična saradnja za integrirano upravljanje vodenim resursima u slivu Belog Drima	GEF (Global Environmental Facilities)	1 milion dolara	2015-2018

Središnji projekti u toku 2015 godine su sprovedeni i od strane opština. Neki od ovih projekata su predstavljeni u tabeli 21.

Tab. 21: Opštinski središnji projekti

Naziv projekta	Vrednost	Opština
Proširenje usluga za sakupljanje otpadaka u ruralnim zonama	250.000,00	Mitrovica
Pročišćavanje reka Ibar, Sitnica, Lušta i Trepča	45.000,00	Mitrovica
Rehabilitacija ilegalnih deponija u Opštini Podujevo	10.000,00	Podujevo
Proširenje i pročišćavanje rečnih korita u Belom Polju, Ternavi, Halabaku i Belom Polju-Grdovac-Batlava	34,800,00	Podujevo
Regulisanje rečnog korita reke Kruševo	30.000,00	Dragaš
Regulisanje korita reke Brod	45.000,00	Dragaš

Godišnji izveštaj o stanju sredine na Kosovu

Regulisanje korita reke Nerodimke	70.000,00	Uroševac
Regulisanje korita reke u Gadimlju	240.000,00	Lipljan
Regulisanje korita reke u Dobraju	155.000,00	Lipljan
Regulisanje korita reka Lapnaselo i Gračanica	60.000,00	Gračanica
Regulisanje korita reke Sitnica i izgradnja brane	120.000,00	Kosovo Polje
Eliminisanje ilegalnih deponija i čišćenje sredine	200.000,00	Kosovo Polje
Eliminisanje ilegalnih deponija otpadaka	30.000,00	Suva Reka
Eliminisanje ilegalnih deponija otpadaka	15.000,00	Drenas
Upravljanje otpacima	800.000,00	Prizren
Upravljanje otpacima	35.000,00	Đakovica
Upravljanje čvrstim otpacima	25.000,00	Orahovac
Odvijanje aktivnosti za obaveštenost po središnom kalendaru	30.000,00	Priština

9. Reference

1. AZSK 2015, *Izveštaj o stanju sredine*
2. AZSK 2015, *Izveštaj o stanju vazduha*
3. AZSK 2012, *Izveštaj središnjih hotspotova na Kosovu*
4. AZSK 2014, *Izveštaj, stanje otpadaka i hemikalija na Kosovu*
5. AZSK 2014, *Izveštaj, Popis Gasova Staklene Bašte na Kosovu za 2012 godinu*
6. AZSK 2015, *Izveštaj o stanju voda 2015*
7. AZSK/KIZP 2015, *Izveštaj, Stanje prirode 2010-2014*
8. KAP 2013, *Inventura Šuma Kosova 2012*
9. KAP 2014, *Anketa poljoprivrednih domaćinstava 2014*
10. KAP 2014, *Anketa industrijskih otpadaka 2013*
11. KAP 2014, *Anketa komunalnih otpadaka 2013*
12. KAP 2014, *Statistike zdravstva 2013*
13. KAP 2015, *Nekoliko činjenica o sredini 2015*
14. KAP 2015, *Registracija Poljoprivrede 2014*
15. GIZ&NIRAS 2015, *Izveštaj finalnog projekta, "Procena zagađenosti poljoprivrednog zemljišta na Kosovu"*
16. Human Dynamics 2014, *Monitoring transposition and implementation of the EU environmental acquis, Year 17, Progress Report 9, Kosovo*
17. MPŠRR 2011, *Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj, 2010-2013*
18. MPŠRR 2011, *Strategija za Razvoj Šumarstva 2010-2020*
19. MPŠRR 2013, *Strategija Zaštite Klime u Sektoru Šumarstva*
20. MI 2013, *Strategija Multimodalnog Transporta i Plana Delovanja 2012- 2021*
21. MSPP 2012, *Strategija i Plan Delovanja za Biodiverzitet 2011-2020,*
22. MSPP 2012, *Strategija i Plan delovanja za Kvalitet vazduha 2011-2021*
23. MSPP 2014, *Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosova, MSPP*
24. MSPP 2014, *Strategija za upravljanje otpacima 2013-2022*
25. MSPP 2014, *Strategija za Zaštitu Sredine 2013-2022*
26. MSPP 2015, *Nacionalna Strategija za Vode Kosova 2015-2034*
27. MSPP2015, *Strategija za Klimatske Promene 2014-2024*
28. PMQP 2009, *Prethodna Identifikacija zona Natura 2000 na Kosovu*
29. *Mesečni i godišnji izveštaji o sredini Odseka/Sektora za Sredinu EKK-a*
30. *Godišnji izveštaj 2013-2015, Odsek/Sektor sredine, NewCoFeronikeli*
31. World Bank 2013, *Središnja državna analiza /Procena vrednosti središnje degradacija, institucionalna revizija i revizija javnih izdataka za sredinu*
32. RKVK 2015, *Izveštaj performanse kompanija vodovoda i kanalizacija 2014*

Lista figura

- Figura 1. Godišnji prosek PM10 za 2015 godinu
Figura 2. Godišnji prosek PM2.5 za 2015 godinu
Figura 3. Godišnji prosek SO₂ za 2015 godinu
Figura 4. Godišnji prosek CO za 2015 godinu
Figura 5. Godišnji prosek NO₂ za 2015 godinu
Figura 6. Godišnji prosek Ozona za 2015 godinu
Figura 7. Prosječna koncentracija PM 10 u 24 h po mesecima
Figura 8. Prosječna koncentracija PM 10 po lokacijama uzorkovanja
Figura 9. Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta rečnih voda- HMIK 2015(Sliv Belog Drima)
Figura 10. Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta rečnih voda HMIK 2015 (Sliv Ibra)
Figura 11. Odabrani pokazatelji sa monitorisanja kvaliteta rečnih voda HMIK 2015 - IHMK 2015(Sliv Binačke Morave i Lepenca)
Figura 12. Količina deponovanih otpadaka kg/cap
Figura 13. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 14. Emisije prašine u mg/Nm³ u toku 2008-2015
Figura 15. Emisije SO₂ u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 16. Emisije NO_x u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 17. Izmerene emisije prašine u mg /Nm³ u toku 2015 godine
Figura 18. Izmerene emisije SO₂ u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 19. Izmerene emisije NO_x u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 20. Prosečna mesečna vrednost emisija prašine u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 21. Prosečna mesečna vrednost emisija SO₂ u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 22. Prosečna mesečna vrednost emisija NO_x u mg/Nm³ u toku 2015 godine
Figura 23. Broj ekonomskih operatera čija je aktivnost odvajanje ruda

Lista tabela

- Tabela 1. Stanice za monitorisanje kvaliteta vazduha*
Tabela 2. Norme kvaliteta vazduha po Administrativnom Uputstvu br. 02/2011
Tabela 3. Godišnji prosečak nivoa H (cm) po institucijama za merenje
Tabela 4. Iskorišćavanje poljoprivrednog zemljišta u Poljoprivrednim domaćinstvima, 2014
Tabela 5. Zaštićene prirodne zone po kategorijama (2016)
Tabela 6. Količina otpadaka po sanitarnim deponijama 2013-2015
Tabela 7. Broj ilegalnih deponija po opštinama
Tabela 8. Količina bolničkih otpadaka prerađenih u toku 2015 godine
Tabela 9. Broj kompanija koje se bave preradom otpadaka
Tabela 10. Ambijentalne bolesti i njihov uticaj u toku 2014-2015
Tabela 11. Performansa fabrike
Tabela 12. Industrijski, rudnički i hemijski hotspotovi
Tabela 13. Degradisane površine reka
Tabela 14. Nivo sprovođenja prioriteta, projekata i ciljeva investicija po središnjim sektorima predviđenim u NPSD 2011-2015
Tabela 15. Ukrštanje nacionalnog središnjeg zakonodavstva sa smernicama Evropske Zajednice
Tabela 16. Inspekcije i ostale zakonske procedure po sektorima
Tabela 17. Investicije iz MSPP-a za rehabilitaciju zemljišta, zagađenih površina i njihovog monitorisanja 2015
Tabela 18. Investicije iz MSPP-a za regulisanje rečnih korita i njihovog čišćenja u toku 2015 godine
Tabela 19. Ukupni budžet i budžet za glavne troškove MSPP-a 2014-2016
Tabela 20. Neki od središnjih projekata podržanih od strane donora 2012-2015
Tabela 21. Središnji projekti iz Opština

Dodatak 1: Podaci o kvalitetu vazduha

*PM10/PM2.5-Godišnji prosek za 2015 godinu (*Nema podataka)*

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktobar	Novembar	Decembar	2015	2015	
													Mesečni prosek	Godišnji prosek	
MDV _{110-MDV} µg/m ³ 50/40 (mesečna/godišnja), dozvoljeno 35 dana/godišnje	Lokacija monitorisanja	Mesečni i prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni i prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Godišnji prosek	Dnevna prekoračenja	
	HMIK	74.93	45.3	31.48	31.25	27.8	23.37	24.7	26.9	25.3	30.6	62.68	79.0	40.27	74
	Rilindja	51.72	54.4	38.95	26.99	24.38	20.81	35.03	37.10	32.9	36.2	65.12	83.21	60.58	66
	Drenas	50.9	52.1	30.12	*	*	*	*	*	45.76	38.7	108.63	67.39	54.82	61
	Mitrovica	62.1	60.58	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	60.58	13
	Peć	73.95	48.78	25.25	19.18	13.67	12.20	12.76	7.97	*	*	*	*	23.56	7
	Prizren	79.77	67.1	*	*	9.06	8.95	11.34	*	*	*	*	*	35.24	22
	Brezovica	36.82	44.31	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	40.56	10
	Elez Han	124	64.69	*	23.22	*	17.7	26.14	18.5	*	61.4	44.3	56.7	47.49	45
	Gnjilane	165.7	63.58	66.34	74.35	54.21	42.04	44.00	40.0	*	*	*	*	68.77	75
	Obilić	87.83	46.7	49.74	*	*	*	*	*	*	44.8	93.36	100.7	58.65	90
	Kruševo	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	4
	Palaj	*	*	31.41	32.7	29.0	28.5	38.8	39.12	*	*	*	*	33.25	17
	MDV 2.5- µg/m ³ godišnja 25	HMIK	70.15	34	21.81	15.42	11.49	11.4	12.0	25.3	30.6	47.2	72.0	30.18	
		Rilindja	44.62	34.3	25.66	16.86	9.63	10.23	13.14	14.58	21.86	54.14	68.42	27.99	
Drenas		*	20.1	20.81	*	*	*	*	20.16	23.81	71.62	67.39	40.75		
Mitrovica		*	49.4	*	*	*	*	*	*	*	*	*	49.4		
Peć		33.6	3.1	20.89	15.30	5.92	5.68	6.69	6.41	*	*	*	10.14		
Prizren		85.63	5.1	*	*	*	*	5.63	2.9	*	*	*	*	31.38	
Brezovica		*	29.9	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	29.9	
Elez Han		7.9	4.47	*	1.66	*	1.30	1.38	1.12	*	9.52	10.5	13.5	5.70	
Gnjilane		173.2	60.4	40.76	28.0	*	*	15.6	23.4	*	*	*	*	56.89	
Obilić		155.9	50.2	41.56	*	*	*	*	*	*	33.7	70.9	92.33	74.09	
Kruševo		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Palaj		64.0	*	20.63	15.21	12.61	12.48	18.0	17.95	*	*	*	*	16.14	

SO₂, µg/m³ – Godišnji prosek za 2015 godinu

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	August	Septembar	Oktoabar	Novembar	Decembar	2015
Lokacija monitorisanja	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Godišnji prosek
MDV 125 µg/m³ za 24 sata / dozvoljavaju se 3 dana sa prekoracenjima u godini													
HMIK	5.86	1.07	1.08	1.34	1.75	1.08	3.12	2.9	4.34	4.7	8.3	10.9	3.87
Rilindja	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Drenas	55.39	57.8	58.9	*	*	*	52.7	*	3.06	6.23	17.18	14.67	33.24
Mitrovica	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Peć	3.01	3.01	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	3.01
Prizren	4.27	4.27	*	*	5.05	3.06	9.61	6.62	*	*	*	*	5.48
Brezovica	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Elez Han	14.4	5.59	*	15.73	*	29.08	32.22	32.22	*	38.5	40.3	42.9	27.88
Gnjilane	125.1	12.6	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	68.85
Obilić	55.9	78.8	9.68	*	*	*	*	*	*	*	*	*	44.24
Kruševo	30.6	21.7	7.59	12.4	2.78	1.70	*	*	*	*	*	*	9.23
Palaj	56.9	48.6	5.37	3.13	1.73	1.60	8.85	8.85	7.59	5.48	4.63	7.28	9.37

CO mg/m³ – Godišnji prosek za 2015 godinu

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktoibar	Novembar	Decembar	2015
	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Godišnji prosek
Lokac. emontorisa nija													
HMIK	3,09	3.08	4.18	3.40	3.34	3.23	3.29	3.89	7.2	4.58	5.5	6.65	4.39
Rilindja	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Drenas	*	*	*	*	*	*	*	*	0.45	0.65	1.14	1.45	0.92
Mitrovica	*	2.1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	2.1
Peć	3.5	0.9	3.99	4.49	5.43	4.76	*	*	*	*	*	*	3.84
Prizren	4.95	1.3	*	*	2.95	2.79	4.13	3.85	*	5.0	6.7	*	3.95
Brezovica	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Elez Han	0.27	0.38	*	1.04	*	0.79	1.30	1.3	*	1.13	0.9	1.05	0.90
Gnjilane	5.32	1.94	1.37	1.15	1.16	1.80	1.49	1.53	*	*	4.08	4.5	2.43
Obilić	*	2.33	1.71	*	*	*	*	*	*	*	*	*	2.02
Kruševo	1.61	1.01	0.85	0.39	0.27	0.23	*	*	*	*	*	*	0.55
Palaj	1.54	1.15	1.21	0.33	0.32	0.31	0.41	0.41	*	*	*	*	0.71

MDV mg/m³ 10⁶ pdnevni prosek u godini

NO₂ µg/m³ – Godišnji prosek za 2015 godinu

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktobar	Novembar	Decembar	2015
Lokacija monitorisanja	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Godišnji prosek
HMIK	25.5	18.1	16.41	16.92	15.64	15.45	32.31	34.78	31.9	31.9	43.2	45.1	27.26
Rilindja	27.65	28.27	24.2	19.67	22.68	17.93	21.61	37.80	53.3	37.6	41.3	51.1	31.92
Drenas	*	*	*	*	*	*	6.69	8.49	19.23	18.81	31.56	26.3	18.51
Mitrovica	*	8.1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	8.1
Peć	19.1	5.4	5.2	4.88	4.47	3.12	*	*	*	*	*	*	7.354
Prizren	43.2	12.2	*	*	14.36	15.64	24.25	18.25	*	3.85	31.9	*	21.63
Brezovica	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Elez Han	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Gnjilane	60.3	20.1	29.53	33.55	27.8	*	45.68	37.6	*	*	31.3	32.3	35.35
Obilić	46.3	20.3	11.78	*	*	*	*	*	*	*	*	*	29.04
Kruševo	28.3	13.1	10.73	9.97	8.07	6.96	*	*	*	*	*	*	12.85
Palaj	18.3	7.7	3.33	2.36	4.44	3.96	8.91	8.91	*	17.6	10.49	17.9	9.44

MDV µg/m³ 40, godišnji prosek

O3 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ – Godišnji prosek za 2015

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktoobar	Novembar	Decembar	2015
Lokacija monitorisanja	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Godišnji prosek
MDV $\mu\text{g}/\text{m}^3$ 120, godišnji prosek													
HMIK	*	*	*	35.8	31.8	35.05	77	74.2	36.1	37.6	26.4	13.1	40.78333
Rilindja	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Drenas	*	*	*	*	*	*	93.6	81.02	49.72	33.4	17.26	12	47.83333
Mitrovica	*	18.2	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	18.2
Peć	6.1	15.1	77.84	44.56	*	*	*	*	*	*	*	*	42.83333
Prizren	10.4	20.1	*	*	66.8	75	*	10.32	*	*	*	*	40.63
Brezovica	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Elez Han	50.8	32.7	*	73.6	*	103.34	126	100.6	*	50.4	52	55.2	71.62667
Gnjilane	4.78	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	4.78
Obilić	23.8	23.3	23.51	*	*	*	*	*	*	*	*	*	23.51
Kruševo	35.1	47.1	51.91	51.7	56	60.9	*	*	*	*	*	*	53.522
Palaj	30.4	38.2	42.78	46.28	45.11	48.59	27.9	49.17	51.34	35.24	24.24	11.79	38.19096

PM10-Dani sa prekoračenjima 2015

Mesec	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktoabar	Novembar	Decembar	2015
Lokacija monitorisanja	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Mesečni prosek	Dnevna Prekoračenja
HMIK	8	10	3	2	1	1			1	5	20	23	74
Rilindja	3	8	4	0	0	0		1		5	21	24	66
Drenas	4	5	2	*		*			8	6	18	18	61
Mitrovica	5	8	*	*	*							*	13
Peć	3	4	0	0	0	0						*	7
Prizren	16	6	*	*	0	0						*	22
Brezovica	6	4	*	*	*	*						*	10
Elez Han	6	13	*	0	*	0				6	7	13	45
Gnjilane	8	11	21	28	8	3	2	1				*	75
Obilić	17	8	10	*	*	*				6	22	27	90
Kruševo	*	*	4	*	*	*						*	4
Palaj	*	*	*	4	1	1	6	5				*	17
	68	77	44	34	10	5	8	8	9	28	88	105	484

Dodatak 2: Fizički, hemijski parametri i teški metali koje nadgleda HMIK ²²

Pokazatelji	Simboli	Jedinica	Brzina merenja/godišnje
FIZIČKI PARAMETRI			
Sat	h	0:00	11
Vreme	M	posmatranje	11
Temperatura vode	Tu	0C	11
Temperatura vazduha	TA	0C	11
Miris	Ar	mirisanje	11
Boja	Ngj	Co/Pt	11
Mutnost	Tur	NTU	11
Električna provodljivost	χ	μScm^{-1}	11
Materije koje se rastvaraju u vodi	M.tert.	mg/l	11
Koncentracija jona vodonika	pH	0-14	11
HEMIJSKI PARAMETRI			
Potrošeni kiseonik	PK	mg/l O ₂	11
Zasićenost kiseonikom	ZO	%	11
Hemijska potrošnja kiseonika	HPK	mg/l O ₂	11
Hemijska potrošnja kiseonika sa dihromatom	HPK-Cr	mg/l O ₂	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	BPO5	mg/l O ₂	11
Biohemijska potrošnja kiseonika	BPO7	mg/l O ₂	11
Ukupni organski ugljenik	UOU	mg/l C	11
Ukupne lebdeće materije	ULM	mg/l	11
Deterdženti	DET	mg/l	11
Joni nitrata	NO ₃ ⁻	mg/l	11
Azot nitrata	N-NO ₃ ⁻	mg/l N	11
Joni nitrita	NO ₂ ⁻	mg/l	11
Azot nitrita	N-NO ₂ ⁻	mg/l N	11
Joni amonijuma	NH ₄ ⁺	mg/l	11
Azot amonijuma	N-NH ₄ ⁺	mg/l N	11
Ukupni neorganski azot	UNA	mg/l N	11
Nejonizovan amonijum	NH ₃	mg/l	11
Azot nejonizovanog amonijuma	N-NH ₃	mg/l N	11
Ukupan organski+ neorganski azot	AT	mg/l N	11
Ukupan organski azot	ATO	mg/l N	11
Ortofosfati	PO ₄ ³⁻	mg/l	11
Fosfor ortofosfata	P - PO ₄ ³⁻	mg/l P	11
Ukupan fosfor (poli+orto)	Ptot.	mg/l	11
Joni sulfata	SO ₄ ²⁻	mg/l	11

²² Samo plavo osenčeni parametri su procenjeni i predstavljeni u ovom izveštaju

Ukupna čvrstina	Fp	OdH	11
Čvrstina Kalcijuma	Fca	mg/l	11
Čvrstina Magnezijuma	FMg	mg/l	11
Joni Kalcijuma	Ca+	mg/l	11
Joni magnezijuma	Mg+	mg/l	11
P-Alkalitet	Pa	ml 0.1 e HCl	11
M-Alkalitet	Ma	ml 0.1 e HCl	11
Ukupan alkalitet	AT	mmol/l HCl	11
Bikarbonati	HCO ₃ ⁻	mg/l	11
Slobodan hlor	Cl ₂	mg/l	11
Hloridi	Cl ⁻	mg/l	11
Silikati	SiO ₃ ²⁻	mg/l	11
Silicijum u Silikatima	Si - SiO ₃ ²⁻	mg/l Si	11
Hlorofil a	Chlorophyll a	µg/l	11
Fenoli	C ₆ H ₅ OH	mg/l	11
TEŠKI METALI			
Hrom	Cr ³⁺	µg/l	2
Kadmium	Cd ²⁺	µg/l	2
Nikal	Ni ²⁺	µg/l	2
Cink	Zn ²⁺	µg/l	2
Mangan	Mn ²⁺	µg/l	2
Bakar	Cu ²⁺	µg/l	2
Gvožđe	Fe ²⁺	µg/l	2
Olovo	Pb ²⁺	µg/l	2

Dodatak 3: Kodi stanica za monitorisanje fizičko-hemijskog kvaliteta površinskih voda-rika

Kod	Lokacija	Reka	Sliv
RV01_011	Radavac	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_012	Klina	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_013	Đonaj	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_014	Vrbnica	Beli Drim	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_021	Istok	Istok	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_022	Zlakućane	Istok	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_031	Stěrnac i ulět	Klina	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_032	Klina	Klina	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_041	Dreljaj	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_042	Peć Izlaz	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_043	Grabanica	Pećka Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_051	Banja Mališeva	Miruša	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_052	Voljak	Miruša	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_061	Dečani Ulaz	Dečanska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_062	Kraljan	Dečanska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_071	Jasić	Erenik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_072	Most Terzija	Erenik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_081	Ždrelo	Rimnik	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_082	Cerce	Rimnik	Sredozemno more/Jadransko more

			more
RV01_091	Bučale	Topluga	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_092	Pirane	Topluga	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_101	Prevalce	Prizrenska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV01_102	Vlašnje	Prizrenska Bistrica	Sredozemno more/Jadransko more
RV02_011	Kushtovo	Ibar	Crno more
RV02_012	Mitrovica	Ibar	Crno more
RV02_013	Keljmend	Ibar	Crno more
RV02_021	Babljak	Sitnica	Crno more
RV02_022	Lipljane	Sitnica	Crno more
RV02_023	Vragolija	Sitnica	Crno more
RV02_024	Plemetin	Sitnica	Crno more
RV02_025	Nedakovac	Sitnica	Crno more
RV02_026	Mitrovica	Sitnica	Crno more
RV02_031	Marinca	Lap	Crno more
RV02_032	Podujevo	Lap	Crno more
RV02_033	Miloševo	Lap	Crno more
RV02_041	Bresje	Prištevka	Crno more
RV02_051	Vragolija	Gračanka	Crno more
RV02_061	Pjeteršica	Drenica	Crno more
RV02_062	Vragolija	Drenica	Crno more
RV02_071	Devetak	Štimlje	Sredozemno more/Jadransko more
RV02_072	Vojnovac	Štimlje	Crno more
RV03_011	Korbulić	Binačka Morava	Crno more
RV03_012	Klokot	Binačka Morava	Crno more
RV03_013	Ranilug	Binačka Morava	Crno more
RV03_014	Domoroci	Binačka Morava	Crno more
RV03_021	Marec	Kriva reka	Crno more
RV03_022	Domoroci	Kriva reka	Crno more
RV04_011	Prevalce Subain	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko More

RV04_012	Kačanik	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko More
RV04_013	Elez Han	Lepenac	Sredozemno more/Egejsko More
RV04_021	Jezerce	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko More
RV04_022	Bifurkacija	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko More
RV04_023	Grlica	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko More
RV04_024	Kačanik	Nerodimka	Sredozemno more/Egejsko More

Godišnji izveštaj o stanju sredine na Kosovu

Godišnji izveštaj o stanju sredine na Kosovu, pripremljen od strane Agencije za
Zaštitu Sredine Kosova

*Adresa AZSK-a:
Ulica Luan Haradinaj, bivša zgrada štampe-Rilindja sprat XV/04
Tel. +381 38 200 33 228 , email: kepa@ks-gov.net*

Priština, Jun 2017

